

Vojvoda Leopold III.

(Sestavil dr. Fr. L.)

Izmed najznamenitejših vladarjev svetle habsburške hiše je Leopold III. Slavno je bilo njegovo kratko življenje, slavna tudi njegova smrt na sempaškem bojišču. Naša glavna povest slika kolikor toliko po zgodovini njegovo življenje in delovanje; kaže nam njegov blagi značaj, njegovo pobožno srce, zaradi česar ima tudi pridevek „Pobožni“, in nam zlasti živo opisuje njegovo junško smrt. Zato smemo upati, da se je med čitatelji vzbudilo zanj živo zanimanje. Zato pa tudi podajemo danes na prvem mestu njegovo sliko in se oziramo s kratkimi vrsticami o njegovi vladi zlasti na nekaj podatkov, v katerih se kažejo njegove razmere do slovenskih dežel.

Pravo in popolno oblast nad slovenskimi deželami je dobil Leopold III. l. 1379., ko sta z bratom Albrehtom III. delila avstrijske dežele.

Tedaj je dobil Leopold: Štajersko, Koroško, Kranjsko s slovensko Krajino, katera se je s Kranjskim združila l. 1374., in Istrijo; Goriška je imela takrat še svoje vladarje. O vseh svetih l. 1370. sta bila oba brata, Leopold in Albreht,

v Ljubljani.

Poklonili so

se jima

kranjski sta-

novi. Ljub-

ljana pa je

dobila po-

sebno pra-

vico, da je

12 porotni-

kov izbralo

vsako leto

poštenega

moža za

sodnika, ki

naj bi vsa-

komur, bo-

gatinu in si-

romaku jed-

nako, sodil

pravico. Ta

prednost pa

ni bila po

volji pleme-

nitašem; na-

pravljali so

mestu razne

sitnosti, to-

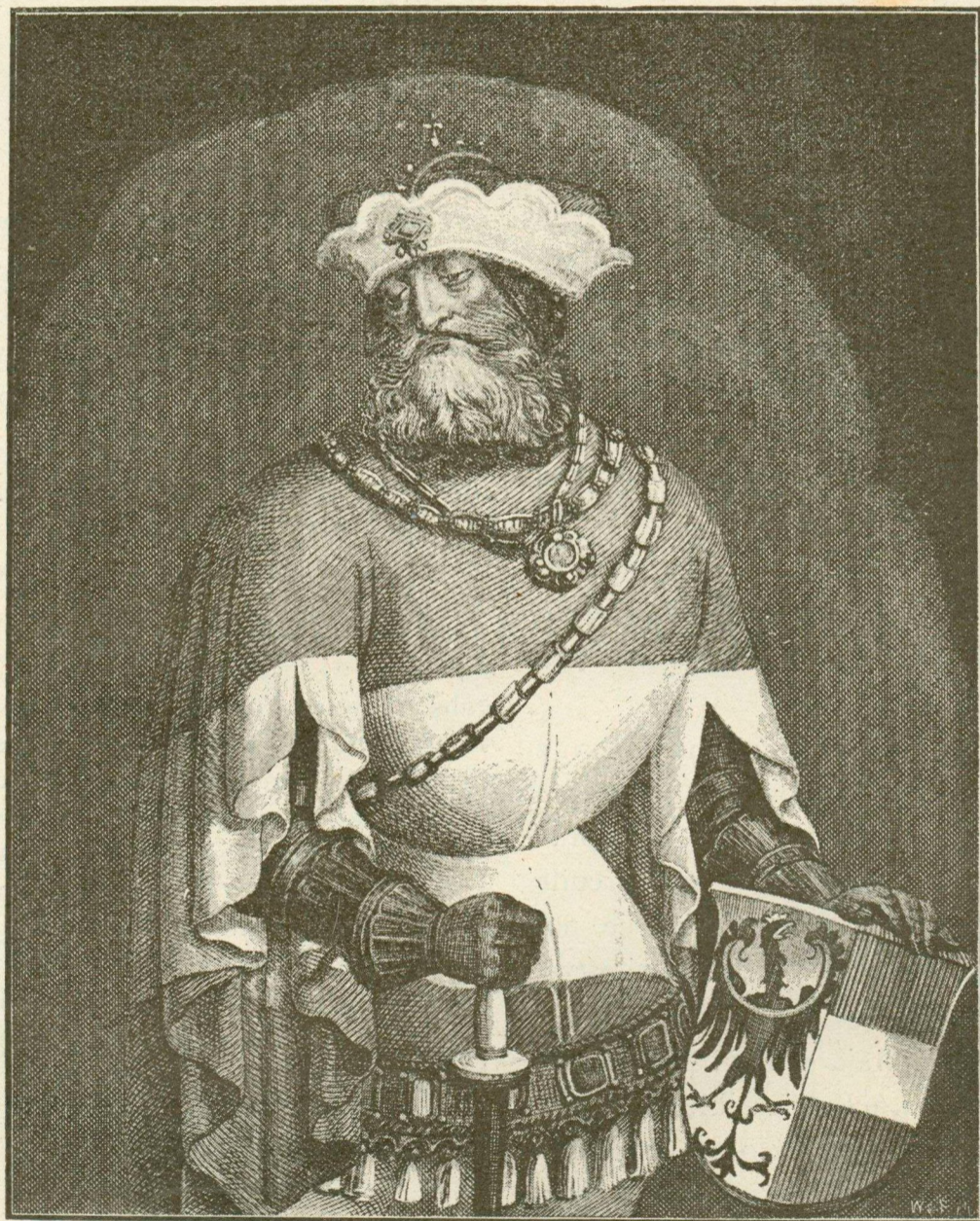
da oba voj-

vodi sta

kreepko pod-

pirala me-

sto, kar se vidi iz ukazov do deželnih glavarjev Konrada Craiga in Hugona Devinskega. L. 1374. pa je potrdil vitezom in svojim zvestim podložnikom v slovenski Krajini stare pravice in sloboščine, kakor je tudi dve leti pozneje Ljub-

Leopold III.

ljančanom podelil novo dobroto, da so namreč smeli po Koroškem in Štajerskem tržiti z vsakoršnim blagom, samo s ptujskim vinom ne. Ljubljanci so bili za to pravico prav hvaležni, postavili so precejšno vojsko na noge in pomagali vojvodi v boju na Furlanskem.

Leopoldova vlada je bila v obče dobra, pač pa je bilo treba za vojsko veliko denarja. Zato je prišel marsikak ukaz, da naj se davki natančno plačujejo, kakor še leto pred njegovo smrtjo. Določil je, da taki ljubljanski meščani, ki ne plačujejo davkov, nimajo pravice do občinskih pašnikov in gozdov, da pa tudi ne smejo tržiti v mestu.

Najvažnejši dogodek v naših krajih je bil pod Leopoldovo vlado ta, da se je Trst stalno združil z Avstrijo. Že l. 1369. so se bili Tržičani udali avstrijskim vojvodam v vojski z Benečani, toda l. 1382. so radovoljno pristopili k Avstriji, kar je bilo Leopoldu seveda jako po volji. Pa je zato tudi Trstu izdatno pomagal na noge. Napravil je prosto luko, odprl trgovini pot čez Kranjsko do Gradca in Dunaja, tako povzdignil občevanje in utrdil zvezo med svojimi deželami.

Da je skrbel za sodstvo, kaže nam tudi njegovo povelje iz l. 1383., naj si izvolijo ljubljanski meščanje sodnika, ki naj bo odgovoren deželnemu glavarju.

Žal, da si je dal toliko opraviti na severu z nemškimi deželami. Zato ni mogel tako uspešno delovati na jugu, kakor bi bil sicer. In prav zamotane razmere na Nemškem so mu grenile življenje, slobodoljubnost Švicarjev pa je na posled uklonila ta lepi cvet tedanjega viteštva.

Še njegovo truplo se je moralo boriti z usodo in prehajati iz kraja v kraj. Najprej so je pokopali v samostanu v Königsfeldenu, potem pa v samostanu St. Blasien. Ko so odpravili ta samostan, prenesli so telesne ostanke v Šent-Pavel na Koroškem. Tu počivajo sedaj v domovini. Ko so poslednjič popravljali podzemne grobnice, videli so njegovo črepinjo, zasekano z močnimi udarci; poleg kostij pa leži njegov meč kot priča njegove hrabrosti, zakaj zlomljen je.

Malokdaj se je dogodilo v zgodovini, da bi imeli obe stranki zares pravico za boj, kakor v vojski Švicarjev z Leopoldom III. Švicarji so

se namreč večinoma branili; šlo jim je za to, da ohranijo slobodo; Leopold pa se je bojeval za stare pravice, katere so imeli Habsburžani v Švici in ki so bile tedaj v nevarnosti. Miro-ljuben vladar bi bil vsaj nekoliko prijenjal, a Leopoldu ni dopustil tega njegov značaj. Zmaga Švicarjev je pa pokazala, kolika sila je v ljudstvu, ki ljubi in zná ceniti slobodo.

Potomec Leopoldov, presvetli cesar Franc Jožef I., vlada sedaj državo, v kateri uživamo vsi narodi slobodo. Naj bi vsegdar njegova mogočna roka branila zlasti manjše narode, da bi se mogli iz srca veseliti te slobode in da bi mogli vsestransko v prid si obračati velike dobrote enakopravnosti.

Tu se nam zdi prilično podati čitateljem ženitovanjsko pismo, v katerem naznanja Barnaba, cesarski namestnik, da je zaročil svojo hčer Virido vojvodi Leopoldu in da ji je obljubil in določil dote sto tisoč florenških zlatov. Listino, ki je v c. kr. dvornem družinskem arhivu na Dunaju, prepisal nam je blagovoljno g. J. Mantuani in ji dodal tudi opazke. (Številke v oklepkih naznanjajo vrste v izvirni listini.)

(1) Nos Bernabos vicecomes Mediolani & c., Imperialis vicarius ge- (2) neralis, vniversis et singulis, quorum intèrest uel quomodo- (3) libet futurum intererit. Significamus et notum esse volu- (4) mus per presentes, quia ob pure dilectionis et sincere (5) amicitie affectum, quem ad Illustres principes, domi- (6) nos Rodulfum quartum, dei gracia Archiducem et (7) Albertum et leopoldum fratres, duces Auftrie, Stirie, (8) karinthie et Carniole, dominos Marchie Sclauice, ac (9) portus Naonis, comites in Abspurg, Tirolis, feretis et in- (10) hiburg, Marchionis Burgoyuie necnon lantgrafios (11) Alfacie, feruenti zello gerimus et habemus, Et ut inter (12) quos et quorum antecessores affiduus amor temporibus (13) retractis femper viguit, Ipsos fanguinis laudabile (14) vinculum vniat et coniungat, ut decetero crefente (15) fanguinis necessitate, Amoris fructus incalescat et (16) ardoris sinceri perseuerentiam et laudabile fufci- (17) piat Incrementum, Carissimam filiam nostram le- (18) gittimam, dominam Viridem disponendam, (19) tradendam nuptui et copulandam matrimoni- (20) aliter ac in vxorem et Contoralem legittimam, (21) Adhibitis circa premissa eorum quodlibet verborum (22) et gestuum follenitatibus debitis et consuetis, prae- (23) fato Illustri domino duci

leupoldo Spopondimus (24) et promissimus et spondemus et promittimus tenore (25) presentium ac per iuramentum ob hoc corporaliter prestitum, tactis sacrosanctis euangeliis manu nostra ac etiam (27) per presentes promittimus et constituimus pro dote et nomine dotis prefate domine viridis, nate nostre, florenorum (29) centum Millia auri ponderis de florentia; ipsosque Centum (30) Millia Florenos nomine quovis assignare in promptu (31) et numerata pecunia, Confidentes de preclara fraternitate Illustris domini Rodulphi, Archiducis prefati, quia (33) id, quod promisit, per litteras suas, et id, quod sic constitutum (34) endis faciet pro securitate et conseruatione dotis prelibate, et prout plene de ipsius dignitate ducali Confidimus (36) et alias plenarie confisi fuimus. Et in testimonium (37) premissorum Mandavimus has nostras litteras fieri et nostri (38) sigilli appenditione muniri. datum in Castro nostro Pandini, Millesimo trecentesimo sexagesimo quarto, Indictione tertia, die sabbati vigesimo sexto mensis octobris.

Napisi na hrbtu:

1. Heiratsbrf von waylan, vmb Frawn viridn. (15. vek.) 2. Herzog leupold gemahel (pristavljeno prejšnjemu napisu v 16. veku). 3. Meiland in 26 Otb. (oba pripiska iz našega veka).

Pečat:

Okrogla lupina iz rjavega voska; v njeno globino je vtisnjen pečat sam. Grb in napis na grbovih trakovih sta tako oguljena, da se ne dasta več razločiti. Opis okoli grba je še razločen, in slove: BERNABOVIS — VICECOMITIS. Obešen je na svilnati zeleni vrvec na listini. Listina je pisana na lepo bel laški pergament, in je tudi neoskrnjena ohranjena.

Opazke. Listina je prepisana po izvirnikovem pravopisu v vsej nedoslednosti; isto tako v pre-

pisu niso popravljene pogreški, pač pa so kratice vselej razrešene, in to v onem pravopisu, katero se v nedosledno pisanem izvirniku večkrat nahaja; tako n. pr. mesto *ae* vselej le *e*. Posebej še pripominjam, če tudi so stvari same po sebi umevne, kako naj se popravijo.

Vrsta 1. (& c v izvirniku!) — imperialis m. Imp . . . — V. 2. *f* v začetku in sredi stoji dosledno v izv. — vel m uel. — V. 5. illustres m. Illustres. — V. 6. archiducem m. Archiducem. — V. 7. Leupoldum m. leupoldum. — V. 8. Karinthie m. karinthie. — V. 9. Portus Naonis m. portus Naonis. (Abspurg = Habsburg; imena v listinah naj se po pravopisu ne prenejajo, pač naj se pa pišó z veliko začetnico.) Feretis m. feretis. — V. 10. Izvir. ima inhiburg = in Hiburg (t. j. Küburg). marchiones m. Marchiones. — V. 11. et m. Et. — V. 13. ipsos m. Ipsos. — V. 14. uniat m. vniat. — de cetero m. decetero. — crescente m. crefente. — V. 14. amoris m. Amoris. — V. 17. incrementum m. Incrementum. — carissimam m. Carissimam. — V. 20. contoralem m. Contoralem. — V. 22. adhibitis m. Adhibitis. — V. 23. illustri m. Illustri. — Leupoldo m. leupoldo. — spondimus m. Spopondimus. — euangeliis m. euangeliis. — V. 28. Viridis m. viridis. — V. 29. milia m. Millia. — centum m. Centum. — V. 30. milia m. Millia — quovis m. quovis. — V. 31. confidimus m. Confidimus. — V. 32. illustris m. Illu/stris. — archiducis m. Archiducis. — V. 35. confidimus m. Confidimus. — V. 37. mandavimus m. Mandavimus. — V. 38. castro m. Castro — Pandini m. pandini. — V. 39. millesimo m. Millesimo in trecentesimo sexagesimo quarto indictione m. Indictione. — V. 40. vigesimo sexto m. vigesimosexto.

O Viridi sta še dve listini v c. kr. družbinskem arhivu: 1. 1365. Apr. 26.: Verschreibung vom Erzherzog Rudolf von Oesterreich, mit welcher derselbe der Gemahlin seines Bruders, Herzogs Leopold, Frau Viridis, für das zugebrachte Heirathsgut von 100 m. Goldgulden andere 100 m. Goldgulden im Fürstenthume Krain zur Widerlage versichert. — Datum Wien . . . — 2. 1365. Dec. 20. Notariatsurkunde wie die Sponsalia per verba de praesenti zwischen dem Herzog zu Oesterreich und der Tochter Bernabovis vicecomitis Mediolani, Viridis, vollzogen worden sind. — Mailand, am 23. Febr. 1365. (Der Act geschah Feb. 23. 1365. notariell aufgenommen wurde er Dec. 20. 1365.)

Pesmi.

Privri, privri mi spet na dan,
O pesem, sladka tolažnica,
In vzemi breme od srcá,
Razjasni temna moja lica!

Brez tebe sem kot list drhteč,
Ki strahoma drži se veje,
Kadar jesenske pozne dni
Vihar čez drn in strn prispeje.

Odrigan se dreví naprej,
Vihar mu kaže pot nestalno,
Naposled truden, poteptan
Utone v reko vržen kalno.

Kot sredi zelenih planin
Pod snegom vzdihá gorsko sleme,
Dokler ne sine solnčni žar,
Stopí mu sneg, razgoli teme;

Takó pritiskajo srcé
Bolesti mi nerazjasnjene,
Dokler ne sine žarek tvoj
Topèč, o sladka pesem, v mêne.

Iz mislij nemih se izraz,
Iz čustev mi beseda snuje,
In prsi tesne tolažeč
Ubrani glas v uhó mi sluje.

Privrì, o pesem, spet na dan
In vzêmi od srcá mi breme!
Brez tebe sem kot list. drhtèč,
Kot s snegom krito gorsko sleme.

Anton Medved

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XXIII. Poročilo iz vojske.

Virida ni mogla biti več vesela, odkar je odšel Leopold na vojsko. Skrbi so jo mučile po dnevu in hude sanje ji niso dale pokoja po noči. Silno se je bala za njegovo življenje, kakor še nikoli doslej, dasi je bil že večkrat v velikih nevarnostih. Po smrti očetovi je često mislila, da se kaj podobnega lahko pripeti tudi drugod. Hotela se je razvedriti in se pečala s sinovi bolj kakor doslej. Najbolj ji je bil pri srcu Viljem, katerega je najrajša zadrževala v ženski družbi. Pri drugih sinovih je sicer ostal učni red nepremenjen, vendar se ga niso več držali tako točno, kakor prej. Vse se je zanimalo skoro samo za vojsko, in oni dnevi so bili najznamenitejši, ob katerih je došlo od vojvoda kako poročilo.

Prvo pismo je bilo veselo, popisovalo je vojvodovo pot iz Gradca; poznejša so kazala upanje, da se bo vojna končala srečno. Skrbno je pozvedoval vojvoda, kako se godi doma, kako je s sinovi.

Tako je minulo že več tednov od Leopoldovega odhoda, pa še vedno ni bilo poročila o boju. Iz tega je Virida modro sklepala, da je stvar težavna in nasprotnik močen in nevaren. Strah jo je preletel, ko je slišala, da so okrog vojvoda grof Eberhard in njegovi pristaši. Nič mu ni zaupala, pa Leopold jo je miril s tem, da gré vsem za skupne koristi, torej Virtemberžan ne bo delal nikakih zaprek. Vojvoda je naročil svojemu kancelarju, grofu Sponheimu, kako naj sploh ravna ob času njegove odsotnosti. Posebnih naročil pa so zahtevali poznejše dogodbe, in te so mu donašali seli s pismi na vojvodinjo vred. Včasih pa je naročal tudi soprogi, naj se v kaki reči dogovori s kancelarjem in naj mu potem sporoči,

kaj je ukrenila. Tako nahajamo v drugi polovici mal. srpana vojvodinjo v njeni sobi z gospico Barbovo pri delu in grofa Sponheima pri njiju.

„Tako bi bila torej stvar v redu, dragi kancelar“, izpregovori vojvodinja; „iz vašega poročila razvidim, da je denar že na potu in ga vojvoda dobi o pravem času.“

„Kakor ukazujete, presvetla vojvodinja, tako se je zgodilo. Naročil sem deželnemu glavarju kranjskemu, naj nabrani denar urno pošlje v Gradec. Kranjski glavar, Hugo Devinski, pa je previden in odločen mož; on je gotovo uravnal vse tako, da se izteče dobro.“

„Potovanje iz Ljubljane do Gradca je pač zamudno; kaj menite torej, kdaj pridejo gotovo z denarjem v Švico do vojvoda? Rada bi mu sporočila v pismu, kakor me je prosil.“

„Presvetla vojvodinja, po mojem računu pride vaše pismo skoro za teden dnij prej, nego pride denar, ako namreč odpošljete pismo danes. Saj umevate, da so z denarjem na potu posebne težave in da je treba močnega spremstva.“

„Potemtakem pa hitiva, gospod kancelar, s pismom in denarjem, kar se le dá! Kako bi mi bilo žal, ko bi kaj zamudila s počasnostjo!“

Vojvodinja Virida je imela sto tisoč florentinskih zlatov dote, in ta dota je bila zavarovana z dohodki od kranjskih mest. Te dohodke je prepuščal vojvoda Leopold soprogi za razne troške, sedaj o vojnem času pa je bilo treba porabiti vse za vojne potrebščine. Virida je dajala srčno rada svoje dohodke za vojsko, ker je upala, da se dokonča vojska tudi njej v srečo in njeni družini v slavo.

„Z denarjem pač ne morejo tako hitro potovati, kakor potuje sel s pismi“, pripomni gospica Barbova, „a zdi se mi vendar, da se Kranjci obnašajo leno; denar so zbirali dolgo in neradi

ga dadó iz roke, vojska bo prej končana, nego presvetli vojvoda dobi denar v roke.“

Vojvodinja je pogledala gospico in potem kancelarja, vprašajoč, kaj poreče na to.

„Izkušnja v teh rečeh mi pravi“, nadaljuje grof, „da se naša vojska ne bo končala z jedno bitvijo, ampak se bo vlekla, dokler slednjič jeden izmed nasprotnikov ne opeša; opeša pa vojskujoči se knez največkrat tedaj, kadar mu poide denar. Tako bo najbrže tudi v tej vojski. Saj v resnici se vojujemo več let sedaj bolj, sedaj manj hudo; to, kar se godi letos, je le jeden prizor v celi bojni igri. Ni se nam treba torej bati, da bi denar ne dosegel svojega namena.“

„Dolgotrajna vojna bo pa tirjala mnogo stroškov, in stanovi jih bodo plačevali neradi“, omeni vojvodinja. „Ker ima vojvoda veliko vojsko, upam, da zaslišimo kmalu o odločilni zmagi nad sovražniki. S tem se bo utrdil mir za dalje časa. In mirú nam je treba, da si naše dežele opomorejo in se okrepcajo“, tako je mirovno govorila Virida, ker je najbolj želela kmalu zopet imeti doma svojega soproga.

„Morda si res pridobi naš svetli vojvoda tako zmago, dasi je jako težko potlačiti z jednim mahljem nasprotnika tako, da si ne more opomoči na leta. Ako se to zgodi sedaj, dobro, potem si prihranimo denarja za druge potrebe.“

„Naši junaki se povrnejo domov in konec bo tega tihega in žalostnega življenja na dvoru“, omeni gospica Barbova.

„In junake sprejmemo slovesno in z največjo častjo“, pristavi Virida.

Obe se spogledata z veseljem, toda Virida povese pogled in pomolči nekaj časa, kakor bi hotela reči: „Kdo vé, kdaj se zgodi to!“

Tako se je vrtel razgovor o vojvodu, o vojski, o vitezih, o nadah in o bodočnosti. Videlo se je, da ima vojvodinja rada tak razgovor, da je zanjo vsaj začasna tolažba.

„Poslednje pismo je pisano že pred sovražnikom: torej je pač že bila bitva. O da bi vedela, kako se je končala!“

„Male praske so gotovo že bile, večjega boja pa mislim da še ni bilo. V onih goratih krajih je težko dobiti pripravnega prostora za velike čete. Zato pričakujmo le takih poročil, da so se tukaj-le počasi umikali Švicarji, tam napadli naše iz kakega gozda, drugod pa bežali, in kar je podobnih vojnih dogodkov. Polagoma šele bo spretno vodstvo presvetlega vojvoda prisililo sovražnika do boja v takem kraju, kjer bo zanj ugodna prilika za večjo in odločilno zmago“, modroval je kancelar.

Kancelar je pripovedoval še mnogo o neizmerno visokih švicarskih gorah, na katerih je vedno sneg, govoril o Švicarjih, četudi jih ni

poznal, in se večkrat začudil, kako se drznejo ti gorjanci bojevati se s tako močnim knezom.

„Oh, to je grozno, hoditi po teh krajih in vedno gledati, od kod prifrči pušica, ali prileti sulica, ali prigromi toča kamenja na glavo! Ubogi naši vitezi v teh divjih krajih, ko nekateri niso bili vajeni drugega, kakor svojih lepih grajščin“, žalovala je gospica Barbova.

„Vsakdo ne prenese teh naporov, a za mlade viteze ne smé to biti posebna težava, ako hočejo biti vredni svojega imena. Kar se mene tiče“, razkladal je kancelar, „grem rajši v boj, kjer je veliko nevarnosti, kakor pa v vojsko, v kateri se malone igrajo.“ No — resnica je bila, da ne bi bil šel rad v noben boj.

Vojvodinja je poslušala tiho take besede; njene misli so se mudile pri dragem soprogu v daljnji Švici. Videla je vse nevarnosti v duhu in se bala za njegovo življenje. Hotela bi bila imeti peruti in poleteti tje ter pogledati, kaj dela njen Leopold. Tihi, globoki vzdih so naznanjali, da trpi močno. Kancelar vstane in se pokloni; tudi vojvodinja vstane. Gnalo jo je iskat boljše tolažbe in utehe. Česar pa ne morejo dati ljudje, to daje Bog. To je izkušala tudi Virida, ki je prav v poslednjem času mnogo molila, in tudi danes je šla v grajsko kapelo ohrabrit si srce in napolnit s potrpežljivostjo.

Vendar jo je kmalu zopet prevzela skrb. Hodila je plašno po gradu in po vrtu; ozirala se je, kdaj pride kdo s poročilom iz vojske. Sinove je žalostno pogledovala, in če so jo kaj popraševali, odgovarjala je nekam zmedeno. Trpela je, a to trpljenje je čistilo njeno srce.

Naslednje dni so že prinesli nekateri v Gradec glas, da je bila velika bitva; a kdo je zmagal, ni bilo znano. Ti so trdili, da so zmagali Švicarji, oni, da naši. Te govornice niso mogle utolažiti vojvodinje, trepetajoč je čakala natančnih poročil.

Kar dospe poslanec prav z bojišča. Resno se je držal, nič ni govoril; oddal je pisma kancelarju in odšel v družinske prostore, da dobi pokrepčila. Sluge in služkinje so ga zvedavo izpraševali o novicah, pa niso zvedeli ničesar; mož je odgovarjal le to, da ni dobro in da bodo kmalu zvedeli vse.

Kancelar je prebral pismo in kakor okamenel je obsedel v naslonjaču. Polglasno je izgovarjal: „Leopold mrtev, vitezi skoro vsi mrtvi! O uboga vojvodinja, nesrečna Avstrija!“

Glas o došlem poslancu je prišel hipoma Viridi na uho. Stresla se je in vprašala: „Kako je?“ a vsi so molčali in zmajevali, češ da ne vedó. Hitro pošlje vojvodinja po kancelarja, naj ji prinese pisma in poročila, kaj se je zgodilo. Kamornik odide in naznani grofu voljo gospe. Počasi je vstal in se odpravil v njene dvorane.

Ta pot mu je bila zares tako težka, kakor še nobena v življenju. Vzel je pisma in šel počasi, četudi je vedel, da ga težko čaka vojvodinja.

Ko vstopi, pomeri ga Virida z očmi, da bi spoznala z obraza, kako je. Bled in potrft je bil grof, a premagoval se je dokaj in se kazal mirnega.

Tiho ga vpraša vojvodinja: „Govorite, kako je!“

„Ne hudujte se nad menoj, svetla gospa, da prinašam neugodna poročila. Bitva se je že vršila, pri Sempahu so se udarili naši s sovražnikom, toda sreča jim ni bila mila: bitva je izgubljena za vojvoda.“

Virida je omahnila v naslonjač in si zakrila obraz z rokama. Slišala je prvič v življenju, da je njen mož premagan. Globoki vzdihljeji so se izvijali njenim prsim.

Grof si ni upal pripovedovati naprej, dokler ni zahtevala Virida.

„Padlo je dokaj naših vitezov, zakaj bitva je bila grozno huda.“

Zopet je obstal grof-kancelar in zrl v vojvodinjo, da bi spoznal sam, koliko sme povedati in koliko ne.

Virida se kmalu vzdrami, kakor bi jo nekaj prešinilo. Vstane, stopi proti kancelarju in vpraša z obupnim glasom: „Kaj je pa z vojvodom? Ali je živ ali mrtev?“

Grofa je kar pretresel ta glas, in vedenje njeno ga je navdalo s strahom. Ali bi povedal resnico, ali bi za sedaj odložil poročilo . . . : vsa državniška spretnost mu je tukaj pomagala malo.

„Povejte, povejte!“ silila je Virida. Tu šine kancelarju v glavo navadna tolažba, kakoršno je slišal večkrat ob smrti kakega moža:

„Vojvodu je dobro, a za nas je slabo, svetla gospa.“

„Torej je mrtev, moj Leopold mrtev? Govorite vendar naravnost, kancelar!“

Grof je težko dihal, obotavljal se je, pa moralo je biti, zato reče jecljaje: „Vojvoda je mrtev, padel je slavno v boju.“

To je bil skoro smrten udarec za vojvodinjo. Njen močni duh je onemogel. Tema jo je objela in padla bi bila, ko bi je ne bil hipoma prijel kancelar in jo polagoma spravil na njen naslonjač. Nato je odprl vrata in glasno poklical dvorne gospice.

Hitro je priletelo vse polno gospic in strežajev; poklicali so zdravnika in duhovnika, ker so se bali za njeno življenje.

Po gradu je zašumelo, da je vojvoda padel v boju in da je bitva izgubljena. Velika žalost se je polastila vseh, splošno jokanje in ihtenje se je slišalo. Čutili so dvorniki in družina, da se bodo godile velike premembe. Mlade dvorjanke

so se stiskale po bogatih sobanah, jokale za brati ali ženini, in ugibale, kaj pride sedaj.

Kmalu so prihiteli k materi tudi sinovi. Tudi njihova žalost je bila nepopisna. Stali so poleg nje in glasno jokali. Oče mrtev in mati od žalosti malone mrtva!

Za nekoliko časa odpre Virida oči in se ozre okrog sebe. „Kje sem, kje je Leopold, kje so sinovi? Viljem! Kakšne sanje!“ Zopet se je zdelo, da jo objame nesvestnost, a veliko število navzočih domačinov jo je nekam predramilo. Bila je smrtno bleda, trpela je silno. Ko začuje še jok svojih sinov, odrine ji ta žalostni prizor spomin vojvodove smrti. Strastno objame starejšega sina Viljema, kakor bi hotela s tem pregnati vso bridkost in se utolažiti zaradi izgube. Drugi sinovi jo obstopijo bliže in se oklenejo matere.

Sluge in dvorniki so se nato umaknili, in mati je bila sama s svojimi otroki.

„Glejte, dragi moji“, vzdihne vojvodinja, „sedaj smo sirote brez očeta, brez variha! Kaj bo z nami?“

„Ne bojte se, mati“, izpregovori Viljem, „ako treba, ostanem jaz doma, ali pa greste z menoj v Varšavo; tam boste pri meni in kraljeva moč vas bode čuvala.“

Tudi drugi sinovi so jo tolažili, vsak po svoje. To je sicer dobro delo njenemu užaljenemu srcu, a bolečine ni mogla pregnati.

Trpljenje ima to moč, da ukloni vsakega človeka, naj se udá rad ali nerad. Tudi Virido je to hudo trpljenje uklonilo, da ni vedela, za kaj bi se oprijela, kje bi iskala pomoči. Na Milan ni hotela misliti, doma pa se ji je kazala le turobna bodočnost, zavita v mrak negotovosti. Tu se je spomnila odličnega duhovnika Petra, katerega prav zarad njegovega moškega vedenja in govorjenja ni marala. A sedaj ga ni bilo. Njeni sinovi? Da, sedaj so njeni, a sovražna sila ji morda ugrabi tudi to podporo.

Vsakdanja opravila in posebne skrbi v teh razmerah so prisilile vojvodinjo, da je začela zopet misliti na delo in gospodarstvo. Prva skrb ji je bila, da bi vojvodu napravila veličasten pogreb. Grof Kyburški je uredil, da se je položilo vojvodovo truplo začasno v Königsfeldenu v rakev, dokler ne dobi določnih povelj z Dunaja ali iz Gradca.

Virida je hotela imeti veliko slavnost, dostojno za takega moža, in dvorniki so pristali na to radovoljno; kar pride z Dunaja glas od vojvoda, da prevzame vitez Walsee, avstrijski deželni glavar, vso skrb za dostojen pogreb brata Leopolda. Virido je nemilo prijelo to poročilo; začutila je hipoma ono odvisnost od svaka, v kateri je že nekdanj živela tako nerada. A ker je bil gospod Walsee plemenit značaj, znal je

ravnati tako modro, da niti čutila ni, kdo vodi dotične pogrebne priprave.

Res je bila silno pobita, ko ni mogla spraviti trupla rajnega soproga domov, pa udala se je tudi v to in na tihem je mislila nanj in tudi molila.

Napravili so pa v Gradcu vsaj slovesno mrtvaško opravilo. Vojvodinja, knežiči, dvorjani in služabniki so molili za dušni pokoj vojvodov.

XXIV. Komisar.

Velike premembe je napravila smrt Leopoldova. Kakor duša oživlja telo, tako je oživljal Leopold svoj grad in svojo družino, svoje uradnike in svoje ljudstvo. Najbolj ga je pogrešala rodbina. Vojvodinja je v mračne misli zatopljena presedela več ur v samoti in prebdela cele noči. Glavni steber, na katerem so slonele njene lepe nade o prihodnosti, zrušil se je, in na njegovih razvalinah plaka mlada vdova. Njen soprog, kateremu ni bilo skoro najti druga med vitezi in junaki, ne tekmeča med knezi, njen ljubljani soprog počiva v grobu. Virida je sama, zapuščena, vdova.

Tudi sinovi so kazali žalost zaradi smrti; nauki niso imeli več pravega reda, igre in vaje so ponehale, vse življenje je bilo potrto.

Precejšnja zmešnjava pa je bila med strežniki in raznimi posli. Mnogi so res žalovali, ker so ljubili svojega gospoda; drugim je bilo le za dobri kruh in prijetno življenje. V gručah so postajali in se pogovarjali o tem, kar se je zgodilo, in ugibali, kaj pride v bodočnosti. Počasno so pohajali sem in tje za svojimi opravki; videlo se je, kakor bi bila ponehala moč, ki je gonila vse dele in ude tega telesa.

Največje težave so nastale pri višjih dvornih dostojanstvih in uradih. Kancelar, star mož, je bil udan svojemu gospodu in v resnici mu je bilo žal, da ga je izgubil, vendar pa je tudi ljubil svoje lepo in bogato dostojanstvo, katero je zaradi smrti vojvodove prišlo v nevarnost. V enakem položaju so bili drugi dvorni dostojanstveniki in uradniki, in treba je bilo urno se domeniti, kaj je storiti, da jih ne prestraši kaka nagla prememba vlade.

Kmalu po cerkvenih slovesnostih v spomin pokojnemu vojvodu so se zbrali vsi dvorni veljaki in višji uradniki v posvetovanje. Bilo jih je lepo število, pa vsem se je poznala skrb zastran bodočnosti. Kancelar jih nagovori počasi:

„Gospodje, tovariši moji! Žalostna dogodba je znana vam vsem, in vidim vam na obrazih, kako vas je potrla. Iz tega sodim o veliki ljubezni in zvesti udanosti do umrlega gospoda. Vekomaj ne izgine njegov spomin iz našega

srca. A smrt vojvodova ima še druge nasledke, katere moramo takoj danes premisliti. Znale so vam, gospodje, hišne postave avstrijske habsburške rodovine, po katerih je najstarejši sin vojvoda vladar, drugi pa so le njegovi pomočniki. Pri nas je knežič Viljem najstarejši in njemu pripada vladarstvo. Toda knežič je mladoleten in ne more osebno vladati. Kdo torej prevzame mesto njega dejansko gospodarstvo? Postava zopet določuje, da najstarejši brat-vojvoda, torej pri nas vojvoda Albreht z Dunaja. Kaj bo pa potem z nami? Vojvoda Albreht bo ali obdržal vse urade in dvorna dostojanstva do polnoletnosti Viljemove, ali pa bo postavil svojega namestnika, kateri bo brez vseh dejanskih dvornih uradov v njegovem imenu vodil vlado. Sicer bodo tudi v tem slučaju potrebovali nekoliko uradnikov, a vseh ne, in katere bodo izbrali, tega ne vé nihče. Mislim, da se obrne vojvoda name, da mu svetujem, kako naj ukrene. In prav za ta slučaj bi rad vedel vaše mnenje, hočete li služiti novemu vojvodu, ali se poslovite od dvorskega življenja.“

Oglasi se dvorni točaj in pravi: „Znano je, da je vojvoda Albreht mož varčen in skromen, zato gotovo ne obdrži vseh uradnikov v službi; oni, kateri imajo večjo plačo, tisti bodo gotovo odpuščeni najpreje. Zakaj vojvoda-vladar ima pravico do pol večjih dohodkov iz vsega posestva ob času vlade, kakor drugi vojvodi. Ako torej zmanjša stroške, povikša dohodke in tako tudi svoj delež znatno. Potemtakem treba, da se pripravimo za odhod vsi tisti, ki imamo dobre službe.“

„Ne ugovarjam dvornemu točaju“, začne dvorni maršal, „saj je znano, da ima bister um in ostro razsodnost; vendar mislim, da bo še kaj drugega odločevalo preje in bolj, kakor visoka plača. Gospodje, kateri ste že dalje časa na dvoru, spominjate se, kako so se vršile razne delitve in sicer ne posebno po volji vojvoda Albrehta. Umrli vojvoda Leopold je imel dobre svetovalce in krepke pomagače, kateri so znali Albrehtu tudi zobe pokazati, ako ni šlo drugače. Ti so bili rajnemu gospodu najtrdnjša podpora. Ti možje, kolikor jih je še živih in v službi, niso pri vojvodu dobro zaznamovani; težko, da bi ostali v službi kot njegovi svetovalci in zaupni možje. Ako torej komu kaj vest očita, naj nekoliko misli o odpustu.“

Tako so se razgovarjali o negotovi bodočnosti, boječ se za svoje službe. Trdnega pa niso mogli skleniti ničesar. Ločili so se z besedo, da bodo složno delali in podpirali drug drugega.

Virida je opazila, da se je obrnilo mnogo na slabše, zlasti pri gospodih, kateri so bili mnogo hladnejši proti njej in nič več tako pokorni kakor nekdanj. Opravila so odlašali in ji

prigovarjali, da je treba premisliti in počakati, vmes pa govorili, da ne vedó, kako bi ravnali in komu bi bili pokorni. Vojvodinjo je to bolelo, zlasti, ker so bili med temi gospodi možje, za katere se je nekdanj potegovala, večkrat celó zoper voljo svojega soproga, a sedaj nimajo več srčnosti in ne hvaležnosti, da bi jo branili. Spoznala je resničnost starega pregovora, da v nesreči se pokaže pravi prijatelj. Kako so se ji prej prilizovali, da so zlezli v visoke službe in častne stopinje, sedaj pa se bojé pokazati, da so njeni prijatelji, da, celó pripravljeni so zatajiti jo, da sami sebe rešijo! Bile so pač izjeme med njimi, pa največ med tistimi, na katere se je nekdanj vojvodinja najmanj ozirala. Tako se je prepričala, da je mnogokrat sodila ljudi prav napačno.

Ko je Virida jela okušati grenkobo vdovskega stanú, pripravljale so se razne premembe v vladi. Ob času njene poroke — o, kje je tisti čas! — je postal vojvoda Albreht jerob rajnega Leopolda, sedaj pa je postal jerob njegovih sinov. Nepričakovano je prišlo za Albrehta to, zato je dolgo premišljal, kaj bi storil. Posegel je po raznih pogodbah prejšnjih let in prebiral, kako je bilo nekdanj, našel je to in ono, kar je dobrovoljno potrdil, a naletel je tudi na reči in na imena, katera so mu vzbujala neprijetne spomine. Večkrat mu je hotela vzkipeti jeza zaradi nasilstva in krivice, kakor je mislil. Črno so bili zapisani nekateri vojvodovi pristaši in sedanji velikaši na Viridinem dvoru. „S temi ljudmi imam sedaj zopet opraviti“, govoril je s seboj, „seveda v precéj drugačnih razmerah. Radoveden sem, kako se bodo vèdli proti meni. Ali še živi tista mogočnost in neupogljivost v njih, kakor pred leti, ali so se pa kaj unesli? Kazali sicer tega niso zadnji čas, pa sedaj, ko ni Leopolda več, tudi srčnosti ne bo več. Potrpite še malo, saj bodo kmalu pokazali svojo barvo, ko pridemo skupaj in si pogledamo v oči! Lotiti se moram te sicer sitne stvari, a ravnal bom mirno in previdno, pa tudi odločno in pravično.“

Potem je nadaljeval: „Najprej je tu gospa vojvodinja-vdova Virida. Ta je bila pač visoka gospa svoje dni. Spominjam se še dobro, kako nam je kljubovala, dokler je bila pri nas na Dunaju; saj sem ji bil komaj vreden pogleda in poleg njenega Leopolda sem ji bil le pritlikavec. No, sedaj pa naj bom njen varih in jerob njenih knežičev! To je pač čudna reč, in sam ne vem, kako je to prišlo in kako se bo razšlo. Osebnost ne maram imeti opraviti z njo. Žaliti je nečem, a molčé bi tudi ne maral več prenašati njene ošabnosti. Najbolje, da imenujem mesto sebe komisarja, kateri bo vodil vse obravnave in tudi vladal v mojem imenu. Treba bo

za to moža, izkušenega in trdnega, kateri se ne bo ustrašil njenih očí in se ne dal omehčati od njenih priliznih besedij. Koga bi postavil? Walsee je premehak, Drachenburg je prehitler, napravil bi mi sitnosti. Najboljši bi bil pač — Celjan, samo, da bi se hotel v to udati. Pa, saj ga lahko vprašam, ker je sedaj na Dunaju. V boj z Leopoldom ni maral, no, tako si je vsaj ohranil življenje. Močen in neupogljiv junak je, pa tudi razumen mož. Z Virido si res nista dobra, pa to je zame ravno v prid; njega ne spravi na svojo stran. Če ji pové kako bolj ostro, kaj morem jaz za to! Škodilo ji ne bo, ako zvé tudi resnico, saj je prilizovanj že itak slišala dovolj. Da, tega povabim, in vlada bo v najboljših rokah. Dam mu navodila, sicer pa naj ravna po svoje.“

Še tisti dan je dal vojvoda Albreht poklicati grofa Hermana k sebi in ga nagovoril prav prijazno, naj prevzame nalogo vrhovnega komisarja v Leopoldovih deželah. Grofu je ta ponudba mrzela iz početka. Nikdar mu ni bila všeč vojvodinja, dasi je bil z Leopoldom dober. Na Leopoldovem dvoru je bil le malokdaj, le ob večjih sprejemih, in še tedaj je občeval z dvorjani le toliko, kolikor je bilo neobhodno potrebno. Sedaj pa naj bi bil tako blizu te zoperne ženske, njen varih in oskrbnik!

„Svetli vojvoda, to ni zame“, odvrnil je kratko Celjan po nekolikem pomisleku.

A ko mu je vojvoda obetal svoje prijateljstvo in razne ugodnosti, in ko se je nekako dotaknil še njegovih skrivnih želj, udal se je grof in je obljubil, da prevzame ta posel.

Kmalu so mu napravili na Dunaju potrebna pisma, in ž njimi oborožen je šel grof Herman s precejšnjim spremstvom čez sneženi Semernik — bilo je začetkom zime — v Gradec, da tam prevzame vlado v vojvodovem imenu.

V Gradcu so med tem na dvoru željno pričakovali, kako se bode zasukalo. Dvorjani so si dajali skrivna znamenja, uradniki so se držali modro, češ, tako smo pripravljeni za vse slučaje. Vojvodinja-vdova je sicer tudi vedela, da ima svak Albreht postavno pravico prevzeti jerobstvo njenih otrók in vlado njihovih dežel, pa mislila je tudi, da najbrž do tega ne pride, ker je imel Albreht že prvokrat veliko težav z jerobstvom, in ker bo njen prvorojenec Viljem kmalu polnoleten. Za nekoliko mesecev se pa svak pač ne bo hotel mešati v ptujo vlado. Že je naredila lep načrt za prihodno delovanje, sestavila je oklic do svojih dvornikov in uradnikov, v katerem je knežiča Viljema razglasila za vojvoda, sebe pa za vladarico, dokler ne doraste sin.

Dvornikom je sicer to ugajalo, vendar si niso upali temu glasno pritrditi, ker nevarnost zanje še ni bila minula. Čuli so se z Dunaja razni

glasovi, kaj namerja Albreht, a doslej se ni bil potrdil še nobeden.

Virida je preudarjala s kancelarjem, kaj bi ukazala raznim deželnim glavarjem in namest-

Egiptovski kačji krotilec. (Po fotografiji.)

nikom, kako utrdila gospodarstvo, kaj storila z vojsko proti Švicarjem in druge take stvari. Naročila mu je, naj izdela načrt vseh teh opravil

in ga v kratkem predloži njej v potrdilo. — Šola za knežiče se je nadaljevala, vendar je dohajal Viljem, kot sovladar, k posvetovanju. Vse je

kazalo, da se utrdi nekaka začasna vlada dotlej, dokler bi je ne prevzel Viljem.

Kar dospe z Dunaja pismo do kancelarja s to-le vsebino:

Ker mi hišne postave nakladajo varstvo mladoletnih sinov rajnega brata Leopolda in izročujejo vlado v njegovih deželah, štejem si v dolžnost, da to nalogo dejansko prevzamem in kar najboljše izpolnim. Dobro sem premislil s svojimi svetovalci, kako bi se to zgodilo najboljše. Sklenil in ukrenil sem to-le:

Z dnem bratove smrti prevzemam varstvo njegovih sinov, svojih stričnikov: Viljema, Leopolda, Ernesta in Friderika. Kar se tiče njihove izobrazbe, pridržujem si sam pravico, da o tem določim potrebna vodila pozneje. Dalje naznanim z oklicem do deželni stanov vseh avstrijskih pokrajin, da prevzemam vlado do polnoletnosti vojvoda Viljema. Vsi deželni glavarji in namestniki morajo priseči zvestobo meni in mojim namestnikom. Vladne posle prevzame moj posebni komisar, kateri se bo izkazal s potrebnimi pismi in pooblastili. Moja volja je, da greste komisarju pri njegovem poslovanju na roko in ga v vsem slušate.

Naznanite to tudi vojvodinji-vdovi Viridi in komur je še treba vedeti.

Dano na Dunaju 15. listopada 1386.

Albreht.

„Tako je torej prišlo, česar sem se bal. Vlado prevzame vojvoda, in Virida bo morala pustiti vse svoje načrte in naklepe. Uboga vojvodinja!“

Kancelar je vzel pismo, šel počasi skoz pisarne in skrivnostno povedal uradnikom, kaj ima v rokah. Ko je prišel do vojvodinjinih sob, pustili so ga takoj noter, ker je vojvodinja že pričakovala njegovih načrtov.

Ko vstopi kancelar in se pokloni vojvodinji, vpraša ga hitro: „Ali ste izgotovili vse, kakor vam je bilo naročeno?“

„Dogotovil, presvetla gospa, tudi vam pokladam vse to v potrdilo; toda tega ne moremo več izvesti.“

„Zakaj ne?“

„Dobil sem, svetlost, prav sedaj-le pismo od vojvoda Albrehta na Dunaju, v katerem mi naznanja, da prevzema varstvo mladih knezov in vlado pokrajin v svojo roko in da nam pošlje v kratkem svojega komisarja za namestnika. Tu-le je vojvodovo pismo.“

Virida je gledala sedaj pismo, sedaj kancelarja in je med tem krotila svojo nevoljo in vzburjenost. Vzela je pismo v roke in je pazno prebrala.

„Naj poskusi, svak, naj! Saj dolgo ga ne bo veljalo. Malo več nego leto dnij — in Viljem je polnoleten, vlado prevzame sam. Za ta kratki čas bi pač ne bilo treba preminjati vlade. Ako pa misli vojvoda izkoristiti te okoliščine zase, potem mu bomo prečrtali račune. Branila bom pravice svoje in svojih otrok in nadejam se, da najdem srčnih mož, kateri bodo podpirali mene in otroke. Naj pride torej, kadar hoče, ne bojimo se.“

Načrt za vladanje ob času mladoletnosti je ostal tamkaj na mizi; ni se več govorilo o njem. Virida pa se je zamislila v to, kar je slišala. Na vseh straneh je iskala, kaj bi se dalo storiti nasproti tej naredbi, pa ni našla nič pripravnega. Tudi kancelar ji ni vedel reči drugega kakor to, da treba čakati, dokler ne pride komisar. To je bila slaba tolažba, in vojvodinja je iskala boljših pomočkov. Stanove klicati in jih prositi pomoči, ne gre. Preveč so še v spominu zadnja vojna in padli vitezi, zato se je bilo bati popolnoma neugodnih sklepov. S silo upreti se tudi ne more, ker nima ne vojske, ne denarja. Nič ni mogla določnega ukreniti, a to je sklenila, da se ne pusti nič omejiti, in ako bi ne imela drugega orožja, ostane ji tihi užaljeni ponos proti svakovim naredbam.

Mladi knezi so sprejeli to novico dokaj hladnokrvno. Mlajši trije so se celó veselili strica, le Viljemu se je zdelo, da bi mu mogel delati zapreke, kakor je slišal od matere; a skrbelo ga to ni nikakor preveč.

Vse je bilo radovedno, kdo bo novi komisar. Ugibali so tega in onega, a pravega nihče ni vedel.

Bilo je zopet zimsko jutro, kakor pred letom, ko je došlo poročilo o Barnabovi smrti, ko prijaha v mesto večji oddelek vojaštva in nekoliko vitezov, njim na čelu pa grof Herman Celjski.

„Kaj pomenja to? Grof Herman nima navade hoditi v posete, ako ni posebej povabljen. Da bi sedaj premenil svojo navado zaradi lepe vdove, tega ne verujem.“ S temi ne preveč dovtipnimi besedami se je obrnil vrhovni dvorni maršal do kancelarja, ko sta, stoječ pri oknu, gledala na došle jezdece.

„Ta prihod pomenja novo vlado; ne motim se“, pravi kancelar.

„In Celjan da bi bil komisar? To ne more biti. Herman je persona ingrata na dvoru; to bi moral Albreht vedeti“, poprime besedo maršal.

„E, kdo ve, ali ni tako naredil ravno zaradi tega.“

„Ne verjamem.“

„Počakajte, takoj bova slišala.“

Spremstvo grofovo je ostalo zunaj pred vrati. Straže so mu napravile običajno čast, in grof z nekaterimi vitezi je šel v grad. Tu je takoj poklical kancelarja ter se mu predstavil kot

vojvodov komisar in mu izročil dotični vojvodov ukaz.

Kancelar se je skoro do tal priklonil mogočnemu grofu, ta pa se ni brigal za to in njegove besede. Bolj ga je gnalo, da obišče Virido in ji razloži svoj posel.

Virida se je močno ustrašila, ko je to slišala. „Grof Herman, vojvodov komisar in moj varih, oh, joj meni!“

Bliskoma je pregledala v duhu vse od prvega trenutka, ko ga je spoznala v Milanu, do tega trenutka; čutila je, kako ji je bil vedno zopern, kako nasproten, in sedaj je skoro njen gospod! Prvi hip je hotela odkloniti sprejem in nič občeovati ž njim, a hladni razum in kancelarjev svet sta jo zmodrila, da je privolila sprejeti ga. A sprejeti ga je hotela kakor vojvodinja z vsem

sijajem na prestolu, sredi dvorjanov in mladih knezov. Določila je, kar je bilo treba za sprejem, in ukazala dvornemu maršalu, naj uredi vse po navadnem običaju.

Ob določeni uri je bilo vse pripravljeno. Virida je sedela na vojvodskem prestolu, na desni in na levi njeni sinovi, okrog prestola pa so stali najvišji dvorniki in uradniki in spremstvo njeno. Prišla je v žalni, vendar krasni obleki.

Dvorni maršal pripelje grofa Hermana in njegove spremljevalce viteze, in jih predstavi vojvodinji-vdovi. Tudi komisar in spremljevalci so bili v izbornih opravah. Po dostojnem pozdravu ji je izročil grof Herman vojvodsko pismo, katero je slovesno prečital kancelar.

(Dalje.)

Spletke.

(Povest iz nedavnih časov. — Spisal Š.)

(Dalje.)

Lenka je prav za trdno upala, da pride Štefan ponjo, kadar mu izroči stari Resnik gospodarstvo. Čakati je morala sicer, toda kadar si človek drugače ne more pomagati, oklene se z obema rokama rad tudi čakanja.

Toda njen oče je jel nevedé podirati vse njene nade. Tiščin namreč nikoli ni zaupal hčeri svojih skrivnih bolečin in skrbi, Lenka pa tudi njemu ne. Zato se je lahko zgodilo, da je Tiščin ob novih volitvah izkušal izpodriniti Resnika, česar bi menda ne bil storil, ko bi bil poznal hčerine namere. Besedica „menda“ je označevalna za Tiščina, zakaj hčer je ljubil le toliko, kolikor se je ta ljubezen zlagala z njegovimi nakanami. Štefana bi ji pač privoščil, ko bi prinesel k hiši par tisočakov ter ju izročil njemu, potem pa delal za hlapca in molčal. Da bi pa kdo drug ukazoval pri hiši, tega si ni želel nikakor. Še manj pa bi bila po njegovem vkusu taka Lenkina možnost, v kateri bi ji moral odšteti sam kaj dote, zato pa na to še mislil ni. Tiščin je bil namreč pogostoma v silnih denarnih zadregah že pri manjših stvareh — a to je bilo znano samo njemu —, kako bi bil neki dal Lenki doto? Premišljal je in si ubijal glavo, kje bi se kaj pridobilo, da bi ga upniki ne pestili. Sode je pridno zalival z vodo, pijancu je rajši zaračunal polič več kakor manj, vendar denarja je potreboval še vedno.

Nič čudnega ni bilo, če ni imel denarja. Sam je najrajši sedel pri gostih, da so mu napijali in da je zvedel kaj novega; kadar so bile

pa mize prazne, hodil je v klet pretakat vino. Dobrega vina kar ni mogel gledati; brž ga je zmešal s slabšim in potem še z „belim“, z „nedolžnim“. Lenka je pomivala, snažila, kuhala, včasih se malo dolgočasila; dnevi so minevali, Tiščinova dva pa nista storila na polju ničesar. Zato je Tiščin imel vedno hlapca in deklo; kadar je bilo pa več opravkov, najel je še ptuje delavce. No, pa to bi bil že zmagoval, saj drugi kmetje tudi niso mnogo na boljšem, če imajo mnogo posestva, doma pa kôpo malih otrok. Toda Tiščina so skelele še druge, skrivne rane, za katere še Lenka ni vedela: na Dolenjskem nekje je imel petsto na vinu, po očetu je bil prevzel star dolg, osemnajst sto —: to ni kar si bodi. Sedaj pa računaj človek božji: družina, davki, obresti, poprava, obleka . . . Kadar gre vse po sreči, kadar je dobra letina na polju in veliko ljudij v gostilni, tedaj je še nekaj, a nesreče pripravijo človeka na nič. To je dobro čutil Tiščin in na tihem ga je skrbelo.

To pomlad pa se mu je ponujala ob volitvah prilika, da si nekoliko opomore. Marsikak belič bi mu došel tu ali ondi, če bi županil v Dobovcu, to je preračunal že davno in lovil može, da bi glasovali zanj. Kadar je nosil brezplačno krščeno vino na mizo, dobili so res može precèj napák na Resniku: prestar je, preveč se boji župnika in Pajka, včasih ukrene kako presamovoljno. „Prebrali si bomo, prebrali“, govorili so može, „Tiščin je dober človek, ta bo naš župan.“

Toda nasprotna stranka se je tudi gibala. Sam Pajek je želel, naj ostane župan Resnik.

Tiščin mu ni bil kar nič po godu; zvedel je namreč — kdo vé, kje! — da berači zahajajo v njegovo gostilno in da kupuje Tiščin od njih, kar mu prinesó. Zato se ni mogel ogrevati za moža, ki je ravnal njemu popolnoma nasprotno: on si je prizadeval iztrebiti malopridne berače, ta pa jim je dajal potuho. Odkar so mu namreč berači zastrupili moko, preganjal jih je še bolj: zločincev sicer ni dobil, ker so njegovi ljudje mešali beraško moko in ker se je nabirala dolgo časa, vendar jako so se motili berači, misleč, da ga bodo ugnali. Če v občini slutijo, kakšna sapa veje od zgoraj, potem ni treba več mnogo prigovarjanja: tako se je godilo tudi v Dobovcu. Celó taki, katere je Tiščin napajal, izneverili so se mu sčasoma. Pajkova ali Resnikova stranka je namreč jela popraševati, kako je neki to, da po Dobovcu tolikrat neznani tatje pokradejo danes pri tej hiši, drugič pri drugi, samo Tiščin se nikoli ne pritožuje. Ljudje so jeli sklepati, da bi utegnili biti berači in Tiščin dobri prijatelji, nekateri so pripovedovali še hujše reči, in izid volitev v Dobovcu je bil tak, kakor že dolgo vrsto let zaporedoma: Resnik je bil župan.

Tiščin je bil jezen, sram ga je bilo in žal mu je bilo za vino, katero je po nepotrebnem iztočil. Da bi se utolažil, pil je tisto popoldne po volitvah jako veliko. In kakor pijan človek nikoli ne učini kaj posebno modrega, tako se je primerilo tudi njemu. Ko se je namreč gugal po merico vina za zadnjega pivca, vedel je le malo, kaj dela. Pipo je še odprl in natočil v steklenico vina, — če ga je ušlo nekaj na stran, kaj za to! — potem pa se je opotekal zopet v sobo, ne da bi bil zaprl pipo. Vino pa je teklo in teklo na tla.

Drugo jutro je prišel Tiščin nekoliko bolan po opravih v klet. Na mah se mu je zasvetilo v glavi, kakor že davno ne. Cel sod, največji sod vina, šele pred dobrim tednom nastavljen, pa mu izteče v jedni noči! Kdor je vajen za četrtinko bokala spravljati v žep po desetici, ta vé, kaj pomenja sod vina — razlit.

„Oh, pijača in pijanost pa moja glava!“ zastokal je Tiščin tako bolestno, da bi bil kmalu omečil mrtve sode. „In sedaj še sramota in škodeželjnost, če ljudje zvedó. Toda izdam se pa tudi ne. Saj se lahko tako napravi, da bo slišati lepše.“ Rekši, vzame s police sekirico, katero je imel vedno pripravljeno v kleti, da je ž njo nastavljal sode, prekolje sodu obroče, zasadi jo med dve dogi, da se je pokazala precěj vidna špranja, vrže sekiro nazaj na polico, potem pa začne na vse grlo kričati:

„Lenka, Lenka, glej jo, ali čuješ! Večji sod mi je nocoj razgnalo, vse vino je izteklo!“

Na vpitje prihiti Lenka v klet in res verjame, da je sod počil. „Bog pomagaj! Ali se

ne dá nič rešiti? To je škoda!“ In tarnala je z očetom vred.

„Jaz tudi mislim, da je je, toda kar je, pa je. Predruščiti ne moreva.“ Potem pa je tišje nadaljeval: „Kar molčati bo treba in trpeti. Saj razven naju nihče ne vé, kaj me je zadelo — veš, ljudje bi mi še privoščili. Tega pa nečem, zato nikomur ne črhni besedice o tem. Veš:“

„Jaz bom tiho, kakor zid“, obljubila mu je hči, „samo, če vas ni slišal Urban Krpa in stari Kokošar, ki je sedaj-le prišel na kozarček žganja.“

„Da bi ju zlomek! Kadar ni treba, sedi vedno kdo tu, kadar bi pa rad kaj pijače pregnal, pa ni nikogar blizu“, hudoval se je Tiščin ter žalostno gledal po tleh, napojenih z vinom. „E, naj se pes obesi“, obrnil se je nevoljno proti kletnim vratom, „vina ne bo nazaj v sod, naj reče kdo kaj, ali nič.“

Gori pa sta ga že nestrpno čakala Krpa in Kokošar.

„Kaj, vino ti je izteklo? Ali sem dobro slišal?“ izpraševal ga je Krpa.

„Te-te, šentej, to pa niso mačkine solze! Ali veliko?“ pozvedoval je tudi Kokošar.

„I, dosti, še preveč“, odvrnil je Tiščin ter šel potrť iz sobe.

„Da bi ga imel jaz pol toliko, kar ga je šlo tu-le Tiščinu v nič, to bi si nekaterikrat žejo ugasil“, želel si je Kokošar.

„Ne bila bi slaba, oče“, zlagal se je ž njim Krpa ter zrl skozi okno na cesto, kjer je obstal voz.

„To je pa oné iz Kranja“, razlagal mu je Kokošar, ki se je bil tudi sklonil k oknu, „no kako mu že pravijo; i tisti tam pod mestom, tisti bogati, no, pomagaj mi ga izreči!“

„Po obrazu mi je znan, njegovega imena pa ne vem“, dejal je Krpa, ter se nekam zamislil.

„Kam se neki pelje?“ vedel bi bil rad Kokošar.

„Bog vé“, zazdehalo se je beraču, potem je pa pokazal na zid in modroval: „Dež bomo imeli v kratkem, le pogledjte, Kokošarjev, vse muhe so navzdol obrnjene.“

„Ne vem, ne vem“, ugovarjal mu je oni, „sinoči je še vse kazalo, da bo lepo. Saj si videl, da je nebo cvetlo; ne bo se še tako brž izprevrglo, ne!“

„Ali se pa bo, kaj veste! Okna se tudi poté, morda se pa le napravi dež“, trdil je Krpa trdovratno svojo. In Kokošarja je nekoliko ostrašil, zakaj hlastno je posrkal zadnje kaplje ter odšel. Sredi vasi pa je srečal soseda, vračajočega se s polja.

„Dobro jutro, Kokošarjev! Kaj je novega, saj vi vselej vse prvi zveste“, nagovoril ga je sosed.

„Novic pa vem zmerom polno, tisto je pa res, kar je po pravici govoriti“, pobahal se je Kokošar zadovoljno. „Sedaj-le pa zopet nekaj vem, kar ti bode čisto novo. Kaj meniš, kaj?“

„I, ne vem, uganiti si pa tudi ne upam.“

„Tiščinu je nocoj sod počil, in vse vino mu je izteklo!“

„Bežite, kam!“

„Resnica, ravnokar sem bil tam.“

„No, jaz sem pa gledal tudi sedaj-le njegovo pšenico tam poleg cerkovnice, pa ne bo namlatil semena. Neznansko mu jo je črv udelal, vse je izpodrito, klasje ne bo dopolnilo, prej se bo vse posušilo.“

„Ne vem, kje se letos jemlje ta žival, toliko je že davno ni bilo.“

„Pa ne dela kvare povsod jednako. No, kakor sem vam povedal, Tiščinovo pšenico je skoro do cela uničil. Moja se pa drži njegove, pa ni posebne škode.“

„Da ti razodenem, kar mislim“, pristopil je Kokošar bliže k sosеду, „meni se zdi, da je to posebna kazen božja. Tiščinova imovina nima teka, pa veš, zakaj ne? Zato, ker ni poštena. Berači kradejo, on pa kupuje od njih; to ni prav, zato se krivica maščuje.“

„Pravijo, da krivično blago nima blagoslova božjega“, kimal je sosed Kokošarju.

„Pravijo, pravijo, in ne motijo se. Le pomni: Jeden krivičen vinar sné deset pravičnih, to je že star pregovor in velja tudi tukaj.“

„I, pa je res čudno, no, naj reče kdo, kar hoče, da se tako čudno nameri.“

„Nič čudno: prst božji, le to imej vedno pred očmi.“

Potem pa sta se razšla ter širila najnovejšo dobovško novico. Poslušalci so sodili podobno, kakor ta naša znanca. In kjer so jemali v misel izpodjedeno Tiščinovo pšenico, pripominjali so še radi, da je Tiščin več kakor pol kraja cerkvenega sveta odóral, zato ga pa Bog tepe.

Urban Krpa pa je tačas sam sedel pri Tiščinu za mizo in vlekel na ušesa, kaj se neki menita Tiščin in oni bogatin iz Kranja, zakaj ta ni bil namenjen nikamor drugam, kakor k Tiščinu. Ker sta se s krčmarjem zaprla v čumnato, ni mogel Krpa veliko slišati. Toda proti koncu je bilo govorjenje precéj trdo, in Urbanu se je zdelo, da se pókata zaradi nekega dolga. Tiščin je prosil, naj potrpi, da sedaj nima, oni pa je pretil s tožbo. Nazadnje sta se vendar pobotala, kakor je bilo videti, zakaj Tiščin je naročil Lenki, naj prinese polič najboljšega in pošten prigrizek.

„Bog vé, koliko ima pri njem?“ ugibal je berač sam pri sebi, ko je videl razpaljeni obraz Tiščinov. In ko je pozneje krčmar spremljal

Kranjčana na voz, priklanjal se mu je tako ponižno, da je Krpa tako-le sodil:

„Ta le bi ga lahko spravil na boben! Ej, Tiščin ni vsak dan tako krotek. No, je že prav, da sem bil danes tukaj, vsaj vem, pri čem da smo.“

Potem je pa šel z malho po vasi, pogledal nazaj k Tiščinu, na stran k Resniku in se zasmešnil. A takoj nato je zopet resno potrkal na župnikova vrata.

VII.

Kdo zlod'ja ti povedal,
Da vse ti veš tako?

Narodna.

Dobršen čas po Tiščinovi nesreči sta se sešla v njegovi krčmi berača Florijan Stopca in Urban Krpa. Bilo je sobotnega popoldneva, zato je bilo tudi nekaj Dobovčanov zbranih pri Tiščinu. Berača sta sedela pri mizi za durmi ter imela svoje pogovore.

„Slabo si mi pomagal“, pritoževal se je Florijan, „veš, Urban, prav slabo. Metka je sedaj na Lužah, zame pa se zmeni toliko kakor poprej.“

„I, saj sem ti samo toliko obljubil“, režal se mu je Krpa poredno, „da jo spravim od Resnika, Štefanu izpred očíj; kaj je meni zato, če se niso uresničile tvoje želje. Jaz sem izpolnil svojo besedo, Štefana se ti ni več bati.“

„No, sedaj se pa še norčuj!“ pogledal je mlajši berač starejšega ne posebno prijazno. „Betežnikova še vedno tako nori za Štefanom kakor poprej, in on je tudi ni pozabil. O veliki noči sta si menjala pirihe in se tako pogovarjala o zvestobi, da sem se težko premagoval. Veš, tam pri ovinku za tistim hrastom sem čakal Metke, ker sem vedel, kdaj se vrne na Luže, pa prideta s Štefanom. Tako me je pograbilo, da bi ga bil najrajši zdrobil; kriv si pa vsega tega jedino ti! Ali mi nisi takrat obljubil, da bo moja, če grem s teboj in ti pomagam?“

„Florijan, Florijan, vidi se, da si mlad in prav zaletel. Z glavo ne moreš skoz zid, zato pa le mirno počakaj: Štefanova ne bo, glavo zastavim, da ne! Nič ne dé, če še misli na Betežnikovo: tu je moja roka, da se bo v štirinajstih dneh ženil pri Tiščinovi Lenki.“ Tako je miril Krpa svojega tovariša. Seveda sta se menila vse le šepetaje, zakaj vse ni za vsakogar.

„Vse izdam, da veš, če tudi sebi samemu škodujem“, grozil se je Florijan, „ako ne boš mož beseda.“

„Le za štirinajst dnij pridi, tedaj me boš pa drugače hvalil. Štefan bode ženin, če pa ne — no, tebi gotovo ne bo več v zelje hodil.“ To je govoril Urban Krpa tako samozavestno, da je popolnoma utolažil Florijana.

„Bodi vendar mož-beseda in stôri kaj pametnega“, dejal je Stopca, prijazno proseč tovariša; „no, pa saj vem, da me pustiš na cedilu.“

„Le brez skrbi! Za kogar jaz delam, temu se ni bati. A kogar preganjam, ne uide mi tudi ne tako zlahka. Le pripravi se, čul boš novice.“

„Da bi bilo le za-me kaj prida“, zastokal je Florijan leno, potem pa vstal in odšel. Urbanu se pa še ni nikamor mudilo.

„Lenka“, klical je, „napolni mi ga še jedenpot, pa pošteno nameri, veš.“ Rekši ji je molil prazno steklenico.

„No, vidiš, da sem ti dobro natočila, ne kapljica ne gré več noter“, govorila mu je brž potem Lenka, postavljajoč pijačo pred berača.

„O, danes nič ne rečem, samo včasih pozabiš, kaj se spodobi“, hvalil jo je le-ta zadovoljen. „Veš, kaj“, namežiknil ji je nato skrivnostno, „le meni dobro strezi in kmalu boš nevesta. Takega ženina ti pripravim, ki ti je prav na srce prirastel, pa kako hitro! Kaj ne, na tvoji svatovščini ga bomo pa pili in polivali, kolikor ga bomo le poželeti.“

Toda skoro naletel jo je Krpa s temi besedami. Lenka se je skrbno ozrla proti nasprotni mizi, kjer so sedeli možaki, glasno se pomenkujoč; bala se je, da ne bi bil kdo poslušal, kaj ji je pripovedoval Urban. Zato ga je osorno zavrnila, naj se ne vtika v stvari, katere so njemu deveta skrb. Menila je namreč, da jo berač pika, ker mu je bilo dobro znano, da sta si Lenkin in Štefanov oče po zadnjih volitvah nasprotnika. Štefan je sicer semtertje še prišel k Tiščinu, toda do Lenke je bil tako mrzel in resen, da ji je zopet podiral upanje, katero je gojila po Metkinem odhodu iz Dobovca.

„Deveta skrb, seveda!“ upre se ji Krpa skoro razžaljen. „Jutri boš povedala, če je meni to deveta skrb. Le očetu povej, da jim imam razodeti nekaj važnega.“

„Kar meni razodeni, če je vredno besede“, silila ga je Lenka še prijazneje, zakaj radovednosti na ljubo človek včasih rad presliši katero.

„Ne, sedaj pa prav nalašč ne tebi, zato ker mi ne zaupaš“, nagajal ji je berač. „Samo to vedi, da bom govoril posebno o tebi — ej, le bodi radovedna, le, prav ti je.“

„Ali me boš res dražil?“ pretila mu je Lenka, upajoč, da pregovori in omeči berača. „Ali se ne bojiš mojega maščevanja pri slabi meri?“

„Nič, prav nič, da veš! Tisto pa ne: kar je pošteno, mora biti pošteno. Kadar plačam, plačam toliko, kolikor je vredno, drugače pa ne kupim. Ne boš me! No, pa saj se ni bati. Še sama ne veš, kako hitro te bo minulo. Kakor sem ti rekel, očetu naroči, da bi rad na samem govoril ž njimi.“

„Ej, kakšna prevzetnost ga je danes!“ dejala je Lenka na videz huda ter se zasukala proti durim. „Kakor hočeš!“

Ne dolgo potem pa stopi v sobo Tiščin. Pozdravi goste, potem nagovori Urbana Krpo:

„I, kod se pa potikaš? Pol večnosti te že nisem videl; prav menil sem že, da si umrl.“

„Na-ká, tisto pa še ne“, oponese mu hitro nagovorjenec. „Hodil sem pa samo po poštenih potih: v nedeljo je bil na Šmarni gori shod, v ponedeljek je bilo pa še tudi toliko maš gori, da nikoli tega. Le pomisli, človek božji, trinajst gospodov je prišlo.“

„Trinajst?“ poprime nekdo izmed pivcev nasprotnne mize, kjer so sedaj utihnili, ko sta jela govoriti Tiščin in Krpa, „ali si jih štel?“

„Štel, štel; kako bi pa drugače vedel, koliko jih je bilo? Meniš-li, da nisem imel časa? Saj sem bil ob pol šestih že v cerkvi“, trdi Krpa stanovitno svojo.

„I, to je bilo pa dovolj maš“, méni Tiščin.

„Dovolj, dovolj! Še svoj živ dan nisem bil pri osmih mašah, v ponedeljek sem bil pa“, lagal se je nato berač.

„Potemtakem si bil pa vse dopoldne v cerkvi“, pozveduje neki neverjetnež.

„Malo dolga je že bila, no, ne rečem, da ne, pa sem že prebil. I, ko je bila osem proč, odrinil sem že od cerkve“, izmišljeval si je zopet Urban Krpa kar sproti.

„Potrpi nekoliko, da se beseda ohladi in unese“, ustavi ga zopet oni, ki se je bil poprej izpodtikal zaradi besedice „trinajst“; še to povej, ali si bil pri več mašah najedenkrat, ali pri vsaki posebej:“

„Pri vsaki posebej, kako pa drugače!“

„Sedaj te pa imam! O, ti ptiček lažnivi in navihani! Kaj meniš, da smo tako preprosti, kakor se tebi zdi? Vsake laži pa res ne verjamemo, jelite možje, da ne? Le računite! Od pol šestih do osmih sta dobri dve uri, no, recimo: dve uri in pol. V tem času pa naj bi bil Urban pri osmih mašah.“

Glazen smeh je sledil njegovemu jasnemu računu, toda Krpe to ni zbegalo.

„Kaj misliš, da sem do pol šestih spal?“ izvijal se je z novo lažjo. „Če nisem bil pred petémi v cerkvi, pa tudi nič nečem.“

„Ali pa so bili morda sami urni gospodje, da maša ni trajala več kakor dobro četrt ure“, pomagal mu je Tiščin s svojo bistrumnostjo iz zadrege.

„Jaz sem bil ves v molitev zatopljen, kaj morem zato, če sem se zarekel za pol besede! Pri osmih mašah sem pa bil, če se vsi na glavo postavite.“

Možem se je zdelo prijetno, da je Urban v zadregi, in norčevali so se še precěj časa iz

njega. Dokazovali so mu, da prav gotovo ni bil pri tolikih mašah, toda Krpa je bil trdovraten in tudi ni odjenjal. Ko so mu pa pobili vse trditve sklicujoč se na njegove prejšnje besede, dokler še ni vedel, da bodo tako natančno preresetavali vsako najmanjšo besedico, ni se mogel drugače izrezati, kakor z jezo.

„Tristo medvedov, da bi mi presukavali že prav vsako, tega pa tudi nečem. Pri osmih mašah sem bil, tako sem rekel: kdor ne verjame, naj gré sam na Šmarno goro vprašat. Gori mu bodo že povedali. Kaj bi se! Da bi mene —“ Kakor da bi se mu godila vnebovpijoča krivica, tako jeznega se je delal in šel iz sobe.

„Ko bi mu kdo verjel, klobasal in kvasil bi, dokler bi ga hotel poslušati“, menili so možje ter se zadovoljno smejali, ker so Krpo ugnali v kozji rog. Tiščin pa je stopil za njim in ga povabil v drugi konec.

„Kaj si mi že hotel reči, Lenka je nekaj pravila“, začel je ter zvedavo opazoval berača.

„Tako sem jo zagazil, da sem čisto pozabil, kaj sem ti namenil pojasniti. Takoj se prepričaj, imenitna reč je. Jezi me pa vendar, da mi ne verjamejo! Če bi bil poprej le majhno premislil in bolje zastavil, pa bi jo bil izpeljal. Pa saj nič ne dé! To ni nič hudega.“

„Ne vem, kje je Lenka“, dejal je Tiščin, ki je bil vrata za seboj že zaprl, pa jih vnovič odprl in le nekoliko priprl, da bi bolje čul, če bi gostje kaj potrebovali, „pa saj se nikamor ne sliši, kar govôri!“

„Samo dobro ti želim“, pričel je Krpa, „zato sem pa prišel k tebi. Veš — saj mi ne boš zameril, kaj? — veš, meni se nekaj sanja, da ti potrebuješ denarja. I, ljuba duša, komu pa preostaja? Vidiš, jaz pa vem za pot, kako prideš do njega.“

„Kako, kako?“ vleče krčmar vedno pazlji-veje na uho ter požira beračeve besede.

„Tako lahko, kakor le kaj“, razlaga berač nadalje. Tisto te poznam, da nerad izročaš gospodarstvo v ptuje roke, toda jedenkrat pa bo le treba. Ali ni res? Kaj se boš ukvarjal? No, če bi pa le hotel še gospodariti, saj se bo dalo tudi to narediti, če ne tako, pa tako. Vendar to je čisto postranska stvar, kar sem ti doslej namignil. Glavno je to-le: Resnik in Pajek sta te sedaj potlačila in se veselita svoje zmage. Kaj pa, če bi se stvar presukala? Če le hočeš, pa jima napredeš tako, da se je ne nadejata. Poglej! Resnikov Štefan bi bil moral letos na vojaški nabor. Ali je šel? Tako kakor jaz! Potrjen bi bil, ker je tak hrust, zato se je pa stari bal in ga skoro gotovo izpustil na tisti pôli, kjer so drugi. Ali sta pa s Pajkom kakó pomečkala. Beži, beži: petak ali desetak mu je stisnil, pa majhno več mu na mizo nanesel,

kadar je prišel semkaj —, pa je šlo gladko! Vidiš, tako delajo, in mislijo, da jim ne pride nihče na sled. Jaz sem pa jezen na oba in si zato rad kaj zapomnim: sedaj ju imam v kleščah. Toda kaj bi se maščeval iz zgolj hudobije, ko hkrati tebi lahko koristim! Tebi sta škodovala, ti ju daj! Pa še tebi tako-le pravim: nikar ne obešaj tega na veliki zvon, ampak Štefana in pozneje starega primi, da omožiš Lenko. Pri doti, ali kakor se bode te že zmenili, kratko — denar se bo dobil desetkrat lože, kakor bi se drugače. Štefan se bo pa tudi bal puške in še sam bo naganjal starega, naj se pogodi s teboj. Vidiš, prijatelj, to je prilika zate!“

„Hm, hm, i-è“, kimal je Tiščin zamišljeno, „tu je pa nekaj preišljevanja treba. To pa ni kar si bodi! Kako da vendar ti vse veš?“

„Jaz ne bi vedel?“ zamahnil je Urban Krpa z roko po strani, kot da bi se to samo ob sebi razumelo, da so mu znane tajnosti. „Pa kaj bi to izpraševal — rajši misli, kako denaren si lahko v kratkem času. Samo mene nikar ne pozabi tedaj!“

„Saj te ne bom, zanesi se na mojo besedo, Urban! Le počakaj, précej ga dobiš polič, če ga hočeš, za to novico. Sedaj jih bomo pa sukali in nasukali!“ Rekši je pritisnil kljuko, da je glasno zahreščala, in odprl prislonjena vrata. Kar tu ostani, čemu bi hodil med one, da bi se zopet kaj sporekli.“

Tačas pa se je tiho in hitro zmuzala Lenka iz obližja vrat, kjer je poslušala, kaj neki pripoveduje berač očetu. Neizrečeno se je razveselila Urbanove pripovedi. „Sedaj je pa moj; vojak ne bo, tega še misliti ni. Pa še vesel bo, da ga bom hotela; že vem, tako bomo napravili! Oče mu bodo kar z vojaščino pretili, jaz pa mu bom prigovarjala. Lepo in srečno se snide vse, da, da.“

Vsi so se veselili in vsi so se nadejali: Lenka ženina, Tiščin denarja, Krpa pa pijače in pohvale Florijanove. In še druga stvar je veselila vse, namreč maščevanje. „Dolgo sem iskal prilike, da bi jima pokazal, kaj sem jaz, sedaj bodeta pa videla in izkušala“, mislil je berač sam pri sebi in pil brezplačno pijačo. „Pa še Pajka lahko kaj doleti — temu bi še najbolj voščil! Škoda, če ne bo vedel, odkod mu je prišlo. Presneto se je čudno zapletla štrena! Za jedno nit potegnem, pa se jih toliko napne!“

Urban Krpa se je za nekaj časa kar stalno naselil pri Tiščinu. Saj mu krčmar ni smel odreči prenočišča, ker si je bil pridobil berač toliko zaslug zanj.

„Resnikova dva bi rad videl, kako bodeta pogledala“, hrepenel je Krpa.

„Sedaj bo pa konec njih mogočnosti“, govoril si je zadovoljno tudi Tiščin. „Kakor jima

bom godel, tako bodeta plesala, če ne, pa razodenem svetu vse.“

Tako so hudobno mislili škodeželjni sebič-neži, toda ravnali so prikrito in na videz še dokaj čedno. Lenka je prevzela tudi važno ulogo: povedati je morala namreč Štefanu novico, katera bi ga lahko vtaknila v vojaško suknjo. To svojo nalogo je zvršila prav spretno. Ko si je nekoč prišel gasit žejo, ukrenila je kmalu tako, da sta bila brez prič.

„Oh, Štefan“, začela je sočutno, „ti še menda ne veš, kaj ti grozi. To je dobro, da ti sedaj vsaj lahko povem.“

Malo osupel jo pogleda Resnikov in vpraša: „Pa ne, da bi se bili zmenili kaki pijanci ter me menijo preteptsti, kaj? Ha, ha, naj le poskusijo!“

„Saj ti verjamem, da se nikogar ne bojiš. Toda nekaj drugega, hujšega je. Tako sitno mi je, pa ti moram povedati, kdo vé, kaj bi si drugače mislil o meni. Veš, vsega je kriva tista čudna misel našega očeta, ko so menili, da bi se dali voliti za župana. Ker pa niso župan, zato vašega očeta kar ne morejo; vedno pretijo, da vam bodo jedno naredili. Sedaj so pa nekje zvedeli, da ti nisi bil pri vojaškem naboru, dasi si že v vojaških letih, in dolže tvojega očeta goljufije. Tako težko mi dene, da so taki, pa ne morem pomagati, saj sem jih že večkrat pogovarjala. Da bi le ne šli gosposki ovadit! Pomisli, vojska bo z Lahom, Bog ne prizadeni, da bi te vzeli! Nikoli več se ne bi vrnil.“

„Pri naboru res nisem bil, ne vem, zakaj ne“, odgovarjal ji je Štefan zamišljen; malo ga je pogrelo, češ, kaj, če bi jo bilo treba pomakniti proti Lahom! A brž se je ojunčil ter del: „Nič ne dé, če prav padem, saj me ni tako škoda.“

„Zakaj bi te ne bilo škoda:“ pokarala ga je Lenka. „Vsakega človeka je škoda, tebe bi bilo pa še posebno, pa praviš, da te ni škoda. Le čakaj, še jedenkrat bom poskusila pri očetu, če kaj opravim.“

„Zame se nikar ne trudi! Reci rajši očetu, naj govore z mojim očetom. Morda je kaka pomota ali kaj drugega. Če so že namenjeni iti tožit, prepričajo naj se poprej natančno, ali so res moj oče kaj zakrivili, drugače ne bo drugega, kakor pota in stroški, nazadnje bodo pa še bolj jezni.“

„Name nikar ne bodi hud, Štefan“, prosila je Lenka; „če bi jaz ukazovala pri nas, velela bi: nikar se ne vtikajte v ptuje stvari.“

„Le mirna bodi in nikar se ne boj, saj se še jaz ne“, bodril jo je Štefan, potem pa odšel domov oznanjat važno novico in izpraševat, kaj in kako.

„Glej ga nevoščljivca, v žlici vode bi me rad utopil!“ togotil se je začetkoma Resnik malo nevoljen, da mu očita Tiščin tak pregrešek. Pozneje pa se mu je polegla prva jezica in jelo ga je nekoliko skrbeti, zlasti zaradi tarnanja žene.

„O, Bog pomagaj in sveta mamka božja“, vzdihovala je in šlo ji je že na jok, „kaj, če te vzamejo in pošljejo v vojsko.“

„Ne bojte se, ne; saj še ni tako hudo“, tolažil je Štefan mater.

Res se je dala potolažiti mati in se urno obrnila na veselo stran.

„E, glavar te pozna in rad ima, pa ti je to naredil, saj ne bo nič hudega. Nemara je rekel kje kako besedico, pa so zatisnili jedno oko, saj jih dobé, kolikor jih hočejo!“ govorila je Resnikovka in se osrčevala.

„Pa bi mi bil vsaj kaj omenil“, pomišljal je župan. „Morda so tvoje ime prezrli, ali kali. No, kaj si bom zato belil glavo! Kakor drugih, tako sem oddal tudi tvoje ime glavarstvu. Če nimam dolžnosti letati po hišah in izpraševati vsakega posebej, ali je bil na naboru, ali ne, menda tudi nisem odgovoren, da te niso poklicali. To je njihova dolžnost, ne moja.“

„Če pa Tiščin toži, ali bo kaj opravil?“ zbala se je zopet Resnikovka.

„Tisto se sedaj še ne dá določiti“, modroval je Resnik. „Toliko se bo Tiščin že opeknel, da meni ne bo škodoval. Štefanu bi se na vse zadnje lahko kaj primerilo, toda menim, da moja beseda pri Pajku ne bo zastonj.“

Tako so v strahu, dvomu in ugibovanju pričakovali Resnikovi poziva od gosposke. Toda nič ni prišlo, pač pa se je oglašil Tiščin sam. In nič hud ni bil, ampak prijazen in ponižen, kakor ni bil z lepa kdaj.

„Dober dan“, pozdravil je Resnika in ženo, ki sta bila sama v sobi, „sitno pot imam k vam, pa ni drugače, vse je treba poskusiti. Denarja prav potrebujem, denarja: ali bi mi kaj posodil, Resnik?“

Županu se je brž zazdelo, kam meri Tiščin, da bo namreč jel pretiti z ovadbo Štefanovo, če bi mu odrekel posojilo, vendar ni obljubil ničesar, zakaj ni se mu zdelo varno dajati Tiščinu denar na posodo, preveč negotovo je bilo. „Kaj boš pa potreboval?“ govoril je Resnik že tako, da ni veliko obetalo; „veš, kar sem imel na strani, potaknil in porazposodil sem že davno. Ali bi rad veliko?“

„Dva tisoč — oni iz Kranja zahteva, da mu vrnem. Pravi, da bo tukaj prodal in se preselil v Gradec“, pripovedoval je krčmar že s trjim glasom. Resnikovka je že na skrivnem

migala možu, toda ta je ni hotel razumeti ter je naravnost odbil Tiščinovo prošnjo:

„I—, dva tisoč, kje naj pa vzamem toliko denarja!“

Notranjščina starološke župne cerkve. (Fot. Fr. L.)

„Kaj pa je to pri vaši hiši?“ začudil se je Tiščin ter jezno pogledal po sobi. „Dobro vem, da imaš, Resnik.“

„DOM in SVET“ 1894, št. 19.

„Teга ravnó ne rečem, da ne bi imel, toda v rokah ne. Nekaj imam tu, nekaj tam, vidiš, razmetano je vse.“

„Saj bi se tudi tako lahko pobotala, ti Resnik, če bi mi le hotel pomagati“, loteval se je sedaj Tiščin druge točke svojega poslanstva. Najrajši bi bil namreč še vedno sam gospodaril, zato je poskusil, ne bi li dobil posojila. Ker se mu to ni poneslo, predlagal je Štefanov in Lenkin zakon.

„Ne vem, ne vem, kako bo s to stvarjo. Štefana potrebujem doma. Pozneje morda —. Potem pa s Štefanom še nisem nič govoril o tem“, izvijal se je Resnik zopet.

„Glej, lahko bi mi storil dobro, pa mi nečeš“, porastel je pri tej priči Tiščin. „Sam sebi in Štefanu nakopavaš nesrečo. Jaz pojdem naznanit, zakaj ni dobil listka za nabor.“

„Tega ne stôri, saj veš, da ga lahko v vojsko vzamejo“, prosila je Resnikovka. „Saj se bo morda še vse popravilo; meni je Lenka všeč, prav nič bi se je ne branila k hiši.“

Ko je Tiščin opazil, da se bojé njegovih groženj, govoril je še prevzetneje: „Lahko ga v vojsko vzamejo — mene pa lahko na boben denejo: če vam ni nič za mojo stisko, meni za vašo tudi ni nič.“ Potem pa se je zasukal na pëti in kar domov dirjal, češ, še iskali me bodo in hodili za menoj, še premalo jih bo.

VIII.

Dobro jutro, gospod kaplan,
Eno lepo prošnjo do vas imam.

Narodna.

„Štefan, še danes moraš iti k Tiščinu“, govorila je Resnikovka po krčmarjevem odhodu pri domačem posvetovanju, „jutri bo skoro gotovo že letel v Kranj, potem je pa vse zamujeno.“

„Jaz že ne pojdem“, uprl se ji je Štefan tako odločno, kakor menda še nikoli.

„Slušaj no, ne boš se kesal. Kaj, če te v vojski ubijejo?“

„Ubit bom.“

„Oh, kakšen si vendar! Pomisli: ali ni boljše, da vzameš Lenko, kakor da bi te nikdar več domov ne bilo? Kaj ne, stari, naj gré; ko ni drugače, naj se pa priženi k Tiščinu.“

„Ženiti se mu pa res ni treba. Saj vidiš, da Tiščinu ni za nič drugega kakor za denar. Meni je pa za dobro ime, čeprav za to kaj prebijem.“ Tako je odsvetoval Resnik, a jako malo ustregel svoji ženi.

„Ti si pravi oče! Toliko ti je za sina kakor za —.“ Dalje pa ni mogla govoriti Resnikovka. Milo se ji je storilo, ker bo najbrž izgubila Štefana, in jezilo jo je, ker ni obveljala njena, kakor po navadi.

„Kako ste čudni, mati“, tolažil jo je Štefan, „ker jokate! Sedaj je prišel Tiščin in zahteva

denarjev, da bi molčal. Drugič pa lahko pride kdo drug, in tako ne bode nikoli konca. Če pa gosposka stvar uravna, potem smo pa za vedno brez skrbi.“

Ta razlog je res nekaj utešil Resnikovko, toda ne popolnoma. „Pa te bodo vzeli“, vzdihnila je.

„Koliko jih je bilo že v vojski, pa so še danes na svetu. Poglej, mož tvoje sestre je dobil celó svetinjo“, pripomnil je Resnik.

„Ta jo je že dobil, ta“, ugovarjala mu je žena. „Kakšno je pa prinesel Betežnik? Bergljo! Vama ni prav nič dopovedati.“

O volku govôri, pa pride! Betežnik, ki ga že ni bilo pri županovih, kar je Metka tam služila, priropotal je nenavadno hitro v sobo.

„Dober dan!“ voščil je, potem pa nadaljeval: „Resnik, če utegneš, stopi no sedaj-le malo k meni! Kokošarja in Petelina sem že poklical, veš, tisti berač — Stokavec Blaž bo skoro da umrl, pa pravi, da bi rad nekaj povedal, kar bi vi možje potrdili. Pa takoj bi rad, da greš.“

„Précej; kaj neki pové Blaž?“ izpregovoril je Resnik nehoté in odšel z Betežnikom.

„Ali je že dolgo bolan?“ izpraševal je župan med potjo.

„O, ne! I, odkdaj je pri meni? Tri dni bo drevi. Ej, star je že, star, pa ves nadušljiv, kar stisnilo ga bo“, razkladal je Betežnik.

„Pa, kako da je šel k tebi, ki si sam siromak?“ pozvedoval je župan dalje.

„Meni se je samemu čudno zdelo, saj nikoli ne potrka berač na moja vrata; ker me je pa prosil, nisem mu odrekel, prostora je že za silo. No, pa prvi večer ni bil tako slab, vsaj meni se ni zdel; drugo jutro pa kar nikamor ni mogel. Zaradi njega se ves čas nisem ganil od doma; i, kaj pa hočem, samega ne smem pustiti.“

„Pa je res čudno, da se je pri tebi oglasil.“

Prišla sta v Betežnikovo kočó, kjer je ležal bolnik Blaž Stokavec, in kjer sta že čakala Kokošar in Petelin. Bilo je sicer beraško stanovanje in bil je berač bolnik, toda ni se bilo, da bi dejal, pritoževati zarad nesnage in zane-marjenosti. Težko da bi bil ležal Blaž kje drugje v tako prijazni sobici, kakor pri Betežniku, saj drugače prenočujejo berači ponajveč v svisljih.

„Blažu bodo pa kmalu luč držali“, dejal je Resnik sam pri sebi, prestopivši sobni prag in ugledavši bolnika, „tako je upál in pa oči so tako nekam steklene.“ Glasno pa je vprašal: „No, kaj boš povedal, Blaž?“

Bolnik je vzdihnil, potem pa začel:

„Niso mi dali zastonj priimka Stokavec, zakaj res sem vedno tožil, dasi mi ni bilo nikoli kaj posebno hudega. Sčasoma sem prihranil marsikak krajcar, toda zato nisem manj prosil,

ampak še bolj hrepenel po denarju.“ Tu ga je posilil hud kašel, možje pa so se spogledovali, češ, čemu je neki ta uvod. Ko se je odkašljajal, nadaljeval je tako-le:

„Za denar sem se trudil, kjer in kakor sem vedel in znal. Največ sem si ga pač prihranil, ker sem prodajal naprošene reči. No, pa to me ne peče. Ali, da sem se dal pregovoriti Urbanu Krpi in da sem stražil, ko je zakopal pod Resnikov prag kosti, to me vznemirja noč in dan. Nekaj drobiža mi je vrgel za to uslugo, toda koliko bi mu bil jaz že ne jedenkrat rad vrnil, da bi takrat ne bil priča! Sam ne verujem vražam, in zdelo se mi je, da ne bo nič hudega, čeprav zagrebe tiste kosti. Pa se je že tako namerilo, da je bila bolezen tako huda, kakor ne z lepa. Zakaj je pa Krpa vse zvrnil na Betežnika, tega res ne vem; meni tega še v misel ni vzel.“ Kakor že med govorom, tako ga je zopet sedaj nagnal kašel.

„Jaz se nisem zmenil za kosti, ali ona . . .“, pripovedoval je tačas Resnik Betežniku. „Jaz te nisem dolžil ničesar, toda ker ni bilo mirú, moral sem dovoliti, naj odpusti tvojo Metko.“

„Tè-tè šmentaj“, kimal je Kokošar veselo Petelinu, „sedaj se je pa zjasnilo. To bodo ljudje zijali, ko zvedó!“

„Ti, Resnik, tistega zoprnega Krpo bodo sedaj menda zaprli, ali ne?“ popraševal je Petelin. „Stavim glavo, ali kolikor kdo hoče, da potem ne bo toliko tatvin po naši vasi, kakor jih je bilo doslej.“

„Zato vas pa prosim“, oglašil se je vnovič bolnik ter moral dvakrat začeti, predno so utihnil možje, „zato vas pa prosim, razglasite, da Resniku ni bilo narejeno, ker je Krpa zakopal kosti že v najhujši bolezni. Povejte povesod, da je Betežnik čisto nedolžen in da mu vsakdo dela krivico, kdor ga dolži tega, kar je raznesel Krpa.“

„Dobro ime ti je že povrnjeno, Betežnik“, nagovoril je Kokošar gospodarja v koči; „kar je bilo pa drugega nadležnega zaradi tega, pa pozabi, kaj ne, Resnik?“

„Metka naj pride k nam, kadar le hoče; moja hiša ji je odprta kakor nekdanj“, popravljajal je župan svojega predgovornika. „Kar ji je pa ona žalega rekla, popravila bo tudi rada, saj ji bo strašno hudo, ko bo čula, da jo je Krpa tako grdo opeharil.“

„Potem pa še nekaj, možje“, pričel je Stokavec. „Tukaj-le Betežniku delam nadlego, ki je sam večji siromak, kakor jaz: zato mu moram nekoliko povrniti. Tam-le v telovniku imam zašitih nekaj bankovcev; Betežnikova hči naj jih ima za doto, vi možje ste pa priče, da ne bo kdaj kdo govoril in pravil, češ, beračeva hči je, pa ima toliko dote. Betežnik, daj sem telovnik!“

Betežnik je to storil, in sedaj so videli možje, kako spravljajo nekateri berači svoj denar. Pod podlogo tako zamazanega in raztrganega telovnika, da bi ga človek zastoj ne hotel, imel je v usnje zašit svoj denar. Kokošar, ki je pomagal Stokavcu pri paranju, ni se mogel načuditi, ko je zagledal raznih bankovcev v vrednosti nad dvesto goldinarjev.

„Preklicano, Blaž, ti si bil pa denaren!“ izpregovoril je naposled ter pogledal okrog sebe, češ, ali nisem govoril resnice?

„Resnik, preštej, vi pa poslušajte!“ veleval je Stokavec, „potem si pa zapomnite, in stvar je v kraju. Sedaj bi pa rad gospoda“, rekel je nato ter še jedenkrat pogledal svoj denar. Potem pa je zamižal in umolknil. Čudno! Vse svoje življenje se je péhal in ubijal, da bi nakopičil večji kup, na zadnje se je pa tako lahko ločil od njega. Brez dvoma je živo slutil, da mu smrt že kleplje koso, in da je najpametneje, če denar dobro porabi, dokler še utegne.

Dva dni kasneje pa je zapel mrtvaški zvonec rajnemu Blažu Stokavcu. Ves Dobovec je že dobro vedel, kaj je odkril pred svojo smrtjo berač. Joj, joj, to je bilo potrebnih in nepotrebnih besedij! Da ni Stokavec možem izrečno naročil, naj razglasé njegovo izpoved, izgubili bi bili te dni lastnost, s katero se sicer možje tako radi ponašajo, namreč, da znajo molčati in hraniti skrivnosti. Toda poslednjo voljo je treba vestno izvršiti!

„Že prej je tako prevzetno vihala nos, kakor bi bila kdo vé kaj“, srdila se je Metkina sovražnica v družbi dobovških žená, „sedaj je pa kar ugnati ne bo, te — Betežnikove!“

„Saj bo naš komaj toliko dal Jerici, kolikor bo imela Betežnikova, pa je polzemljak“, mislila si je druga ter rajša molčala.

„Resnikovka je pa tako verovala Krpi kakor evangeliju“, posmehovala se je tretja. „Sama ne vem, koliko mu je dala, ker je odnaredil.“

„Tako je lahko odnarejati“, pritrldile so ji tovarišice ter govorile še natančneje o zadnjih dogodkih: zakaj pri takih stvareh treba gotovosti, čemu bi ugibal in ugibal, ko se pa lahko vse dožene in pozve! Kmalu pa je udarila v Dobovec še druga novica: Tiščin toži Resnika, ker je utajil Štefana, da ni šel na vojaški nabor. Resnika bodo odstavili od županstva in zaprli, Štefana pa vtaknili v vojake. To je dalo šele gradiva pomenkom, zabavljam in natolcevanju!

„Svojega skrivati, naše pa naznanjati — tako je lahko županiti!“ hudoval se je kmet, kateremu so bili pomladi potrdili sina.

„Saj sem dejal pri volitvah, da volimo Tiščina, pa ste se vsi tako bali: sedaj pa vidite“, odgovarjal mu je pristaš Tiščinov.

„I, kaj misliš, da bo zmagal Tiščin?“

„Kdo pa? Ali ni očitno, da je županov sin ravno toliko kakor so naši?“

„Jaz pa pravim, da bo Tiščin še plačeval in pa nekaj potov bo imel zastonj. Resnik je zmeraj prvi pri gosposki; le pomni, kaj ti pripovedujem.“

„Ne verjamem pa ne verjamem.“

„No, saj boš videl.“

Možaka sta bila oba modra in uganila sta vsak nekaj. Gosposka je namreč še jedenkrat poiskala tiste pole in našla, da se je sama zmotila. Resnikov Štefan je bil pošteno zapisan kakor vsi drugi. Toda uradnik, ki je pregledoval imenik vojaških novincev, zamenjal je ime Štefanovo in njegovega soseda, ki je bil umrl že v petem letu. Potem pa je z modrim svinčnikom prečrtal Štefana, in živ človek se ne bi menil zanj prej, kakor k večjemu naslednjo pomlad ob vojaškem naboru.

„Zakaj pa nas niste opomnili, da smo vašega sina prezrli?“ pokaral je glavar Pajek prijateljski Resnika v zasebnem pogovoru.

„Še na misel mi ni prišlo“, opravičeval se je le-ta. „Drugi mladeniči so se prišli k meni zglaševat, mojega pa seveda ni bilo, ker je vedno doma. Takrat sem ga zaznamoval kakor vse druge, in jih potem vam poslal, kakor sem jih prejel od gospoda župnika. Pozneje sem bil pa z drugim delom preobložen, po zimi v postelji: kaj morem, če Štefan ni dobil listka?“

„Tisti dan, ko so drugi vriskali po vasi, pa vendar ni mogoče, da bi ne bili vedeli, kaj to pomenja“, prijemal ga je zopet Pajek.

„Nič, kakor sem dejal, nič! Kaj ne: zjutraj zgodaj odidejo, da pridejo do osmih v Kranj, pa še takrat se zbirajo pri Tiščinu v krčmi; zvečer jo pa zopet zavijejo tjekaj. Kako bi bil kaj slišal, ko je Tiščinova hiša že bolj na onem koncu vasi? — Sicer pa ni moja dolžnost, če bi prav vedel“, pristavil je ponižno.

„To so zakrivili moji uradniki, kajpada“, pritrdil mu je Pajek. Pri javni obravnavi pa je propal Tiščin, ker ni dokazal, da je župan storil kaj zoper zakone. Moral je torej povrniti stroške. Toda dasi je Resnik zmagal, dal bi bil rad ne vem kaj, da mu niso potrdili Štefana. A ni pomagalo nič: prišel je poziv, in ker je bil Štefan dovolj korenjaški, moral je priseči cesarju zvestobo.

„Vrag vzemi vso gosposko!“ kričal je nekaj dni po rabsodbi Tiščin, ki ga je imel že precěj pod kapo. „Ali je to pravica? Sami so spoznali, da je Resnik sleparil, pa ga ne pripravlj! Zakaj so pa njegovega sina vzeli k vojakom, če jim nisem pravice povedal? In še plačevati moram! Vrag vzemi —“ Pa je udaril ob mizo, da so tisti trije pivci in pol, ali koliko jih je že bilo, kar gledali.

„Nič se ne jezi, Tiščin“, miril ga je jeden izmed njih, „saj je Resniku dovolj hudo, ker bo šel Štefan od doma: čemu bi bil še sam zaprt?“

„Ona je zmeraj vsa objokana“, pravil je drugi.

„Zakaj si ga pa vendar tožil prav za prav?“ poprašal bi ga bil tretji neznansko rad, pa si ni upal, ker je Tiščin vnovič začel divjati.

„Vi še ne veste, kaj mi je storil, ali kaj mi ni storil; i, vidite, to je, da mi ni storil! No, pa sedaj nič več ne pomaga, to je zlomek. Ih, ti vragova gosposka!“ Potem pa je odšel iz sobe.

„Tako je čuden“, izpregovoril je prvi pivec ter zamišljeno gledal proti vratom.

„Ne vem, ali je pijan, ali se mu blede“, ugibal je tretji.

„Nič ni prijetno piti, če je krčmar tako nadležen: plačajmo in pojdimo! Za največjo potrebo ga že imamo, ha — ha.“ In zdehajoč je naštel drugi na mizo dolžno vsoto ter odšel.

„Na mizi imaš“, povedal je Lenki, ko je uprav v sobo stopila. Drugi možje so pa še nekoliko posedeli.

Lenka je jela pomivati steklenice. Toda mislila je menda na vse drugo bolj, kakor na svoje delo, zakaj nenadoma se ji je izmuznil kozarec iz rok ter se razbil na drobne kosce. A kaj ji je bilo za razbit kozarec! Njo so žalostile uničene nade, saj je bila prepričana, da je Štefan po zadnjem dogodku izgubljen.

„Oh, vendar no, kako sem nerodna!“ zdihnila je ter še pridejala: „in kako nesrečna!“

Tedaj pa plane v sobo njen oče, brez klobuka, golorok, na hrbtu pa je imel naloženo posteljno opravo.

„Glej jo, Lenka, hiti no, za Boga!“ sopihal je ter se plašno oziral. „Oni iz Kranja mi je vse prodal, poglej ga, sedaj-le naklada posteljo! Komaj sem mu ubranil, da mi je pustil rjuhe. Tako mi je vroče, Lenka, hiti no, ali ne čuješ v veži onega z Dolenjskega?“

„Za pet krvavih ran!“ vzkliknila je Lenka prestrašena, ko je čula očetove čudne besede in uzrla njegove zbegane oči, „kaj pa vam je? Čemu prenašate to s seboj? Spat pojdite, pa bo dobro.“ Menila je menda, da je pijan in zato tako zmešan.

„Kdo te bo čakal?“ bledel je Tiščin dalje; „jej, če me dobi, prodal me bo za tistih petsto goldinarjev!“ Po teh besedah pa je pobegnul skoz vrata in venkaj na vrt.

„Oče, slušajte no, in spat pojdite!“ klicala je Lenka za njim.

„Spat, ha ha!“ vpil je Tiščin bežeč pred njo. „Naj pa tebe prodá za petsto, mene ne bo ujel.“ In udrl jo je po vasi, kar so ga pete nesle.

„Oče je zblaznel“, ta misel je Lenko tako pretresla, da skoro ni vedela, ali misli še sama pravilno, ali ne.

„Moj Bog, saj si lahko kaj naredi“, zaskrbelo jo je. „Miha, Miha!“ klicala je hlapca.

„Kaj je?“ poprašal je ta zaspano.

„Teci brž za očetom, tukaj-le po cesti so šli, tam pri cerkvi jih dohitiš. Tako čudni so, kar domov jih priženi, če se bodo prav branili! Nič se ni treba bati zamere, kar name se sklicuj“, ukazovala mu je Lenka, ker sama ni mogla od doma.

„Ne vem, ali bo gospodar slušal hlapca ali ne“, migal je Miha neverno z glavo in rameni ter se jel leno prestopati.

„Hitro pojdi, no, ali slišiš, da se mudi!“ silila ga je Lenka. „Nekaj preveč so ga pili, samih ni nikamor puščati; le naglo hodi, Miha, no!“

„Hudirja vendar, kaj neki je?“ poprašal se je sedaj hlapec. Radovednost in Lenkino pri-govarjanje sta ga naposled nekoliko oživili, da se je jel premikati, kakor se spodobi živim ljudem.

Toda kje je bil tedaj že Tiščin! Od doma je bežal izprva naravnost po cesti. Pred cerkvijo pa ga je kar na celem prijelo, da mora iti k izpovedi. Nemudoma jo je torej zavil v župnišče, vrgel svoj tovor pred vrata ter šel, ne potrčavši, v župnikovo stanovanje.

„Oh, gospod župnik!“ sopihal je plaho ter pokleknil na tla. „Brž me izpovejte! Ali vidite, da me že ima! Brž, brž, glejte, kako bi me rad oklenil, pa se vas boji!“

Župnik je bil uprav v pogovoru z Resnikom zastran novega učitelja. Kako sta ostrmela moža, videč Tiščinovo početje!

„Počakajte, kar v pričo Resnika vas ne bom izpovedoval“, govoril je župnik, ne vedoč, kaj je s Tiščinom. „Slišite, Resnik“, nagnil se je k županu, „kako se vam zdi? Zmešalo se mu je, kar na oči ga pogledajte! Kam ga bova dejala? Kar brez varstva ga ni varno izpuščati.“

„Oh, zakaj ste se odmaknili, sedaj me pa bo!“ kričal je Tiščin ter se ves tresel od strahú. „Brž, brž, izpoved! Jaz sem najel berače, da so šolo podirali. Dajte ga no, verigo mu vzemite, če ne me preveč moti! Potem: ukradeno blago sem kupoval od beračev — a — ha sedaj se pa že umika! — o Resniku in šoli in o vas sem lagal — na, sedaj ga pa več ni. Bog plati, ker ste ga odgnali! Drugič vam bom že plačal, kadar bom imel več časa, sedaj pa ne utegnem. Lenko mi bodo prodali za petsto goldinarjev —. Pojdita na dražbo, za šeststo jo bomo dobili, jaz sam jo bom gnal pa na

sedemsto. E, ne bodeta je: moja bo, moja!“ Glasno se krohotajoč je skočil skoz vrata, pobral svojo prtljago in se napotil domov. Miha je prav tačas pred cerkvijo izpraševal Kokošarja, ni-li videl njegovega gospodarja.

„Nič, nič. Stoprav s polja sem prišel; nič ga nisem videl, nič“, odgovarjal mu je, čudeč se, zakaj išče hlapec gospodarja.

„Lenka me je zagnala, naj grem ponj; sedaj ga pa ni nikjer. Kako naj ga privêdem domov, če ga pa ni?“ jezil se je Miha ter se počasno oziral na vse strani.

„Kaj pa je tako nujnega, da mora brž domov?“

„I, ne mudi se mu nikamor. Samo v glavi ga ima menda nekaj preveč, zato se pa Lenka zanj boji.“

„E, e, če hujšega ni, potem pa nikar ne postopaj po vasi! Krčmar — pa bi ga ne znal nositi: ta bi bila lepa!“

Še sta se pogovarjala, kar pridere k njima Tiščin.

„Ali je še dražba?“ zvedel bi bil rad. „Jaz dam za Lenko sedemsto; Kokošar, pojdi za pričo! Sedemsto!“

„Kaj muhe loviš, ali kaj se ti mêde?“ pogledal ga je nagovorjenec od strani. „Kake razdira, da ni za nikamor!“

„Z menoj pojdita, povem vama, kaj sem sedaj naredil“, hitel je Tiščin ter jima pravil o vragu, katerega se je iznebil pri župniku.

„V čast sv. Katarini za pravi um in pamet — očenaš“, začel je moliti Kokošar, spoznavši, da je Tiščin blazen. Potem pa se je poslovil, dasi ga je krčmar pridrževal, ter šel širit naj-novejšo novost. Kmalu je bilo znano blizu in daleč, da je Tiščin na jezo in skrb preveč pil ter da se mu je zato zmešalo. Marsikdo je stopil iz radovednosti v Tiščinovo gostilno, da bi se sam prepričal, koliko je resnice na občni govorici. Veliko je iztočila Lenka tiste dni, toda vesela ni bila. Kako pač? Saj so morali očeta privezati na posteljo, da ni ušel in počenjal nerodnostij.

„I, mi še ne vemo, kaj imamo, ker smo zdrave pameti“, modroval je neki pivček, odhajajoč od Tiščina.

„Pa res ne vemo“, pritrjeval mu je drug.

„Vidiš, pa se ga nekateri tako navleče, da ne ve, kje je.“

„Čisto ob pamet je marsikdo, toliko mu ga zleze v glavo.“

„Če mi je bilo kdaj žal, da sem se preveč napil, danes bi mi bilo desetkrat bolj, ko vidim, kak siromak je Tiščin.“

„Meni tudi.“

„Ti, pijači bo treba dati slovo.“
 „Treba, treba!“
 „Samo težko pojde, težko.“
 „Jaz tudi mislim, da.“
 „Vidiš, če prav natančno premisliva, danes
 se nama skoro vrti v glavi —“
 „Skoro vrti — prav govoriš.“

„Jaz bom začel vodo piti, pa bom bistrejše
 glave.“

„Vodo, vodo.“

Potem sta jo krenila vsak proti svojemu
 domu. I, saj sta imela zdrave nazore; da bi
 jih le ne prespala in pozabila! Ptuja nesreča
 včasih koga izučí, vselej pa tudi ne. (Dalje.)

Iz počitniškega dnevnika.

III.

Castel s. Pietro.¹⁾

Pravljíca med národom tod živí,
 Stoletij vihar je zamóril ní.

Na gôri tu nékoč apostol-prvak
 Od póti je dólge ustavil korak.

Korak je ustavil in prvič okó
 Na mesto v daljavi obrnil krasnó.

Na mesto, ki njega zmagálna moč
 Rodove je tírala v róbstva noč.

Na Rome ponosne sedmere glavé —
 A tóčil je ribič-apostol solzé . . .

K nebesom od mesta pogléd je uprl,
 K nebesom proseče roke razprostrl:

„Izbral si, prestvarit poslál me ta rod,
 Ti veš, da Te ljubim — pomagaj, Gospod!“

In zopet zastavil je trudni korak
 In v mesto je hítel apostol-prvak.

In sredi je trgov in sredi je cest
 Nebeško oznanjal srčán blagovest.

In v prah na ukáz so grmela njegov
 Stebrišča, svetišča lažnívih bogóv . . .

Pravljíca-resnica, kakó ti zveniš
 In s čustvi hvaležnimi dušo pojiš!

Do Róme v daljavi raz isto goró,
 Kot ribiču nékoč, mi plóve okó.

Tám danes raz grob, kjer apostol spí,
 V pozdráv se mi kûpole vrh belí.

In križ se popenja v oblake bliščèč,
 O móči nadzemski glasnó govorèč.

In skala nad mestom kipí do nebá,
 Zaman ob nji sila peklenska divjá.

In v svet izpod skale krščanstva se vir
 Rasztaka — tolažbo nosèč in mir.

Mih. Opeka.

¹⁾ Castel s. Pietro (gôra s siromašno vasjó na vrhu leží v sabinskih hribih. Na pobočju gôre je posejáno prijazno mestece Palestrina, nekdanji Praeneste. Z vrha je prelep razgled po celi Kampánji tje do Rima. P.

Ribici.

V gaju zelenem, v zeleni vodici
 Rekla je ribica svoji sestrici:
 „Si-li ti videla deklico jadno?
 Solze točila v vodico je hladno,
 Solze točila je, vzdihala tožna:
 „„Kaj mi pomagajo ličeca rožna,
 Kaj mi očesci pomagata modri,
 Kaj mi ti črni pomagajo kodri,
 Kaj mi belota, po prsih razlita,
 Ako jaz nimam kot druge nakita,

Nimam svetinje ni križca iz zláta,
 Da bi mi visel lepó izpod vrata!
 Iglica las ne krasí mi srebrna,
 Vrata ne diči nit biserov črna;
 Da sem bogata, oh, da sem bogata,
 Srébra imela bi, biserov, zláta . . .““
 Vidiš-li tamkaj te bisere drobne?
 Jasne, prekrasne — nje solze žalobne?
 Deklica, deklica, če bi ti znala,
 Prišla bi sèm pa si vse bi pobrala!“

Gojko.

Skrinja.

(Svatovska pesem.)

Lepa Vida platno tkala,
V novo skrinjo je spravljala,
V platno srečo je zavila
In tako je govorila:
„Kadar pride mladoletje,
Ko ves svet odet je v cvetje,

Takrat, dragi, pridi, pridi
Iz daljine k svoji Vidi,
Da boš videl, kaj od lani
Ona tebi v skrinji hrani,
V novi skrinji pisani!“

Gojko.

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

6. Starološka župna cerkev.

Ozirajoč se po obširnem posestvu nekdanjega loškega gospostva, opazamo posebno po vrhovih visokih hribov mnogo cerkvá. To nam kaže, kako požrtvovalni in goreči so bili nekdanji prebivalci teh krajev. Še bolj pa se o tem prepričamo, ako obrnemo pozornost na jednake stavbe po ravninah. Tukaj zasledujemo poleg gorečnosti in požrtvovalnosti ljudstva za božjo čast na večjih zgradbah tudi dela umetnosti, njihovo zgodovino in sorodnost. Poglejmo torej nekatere cerkvene zgradbe, o katerih še nismo obširneje poročali. Jedna izmed njih je župna cerkev starološka.

a) *Prva stara cerkev.* Prejšnja starološka župna cerkev¹⁾ je bila izmed najstarejših cerkvenih stavb na Kranjskem. Leto njenega početka je neznano, vendar pa se dá določiti, kdaj je že stala. Najstarejši nam ohranjeni pisani vir je iz l. 1074.²⁾ Dne 15. rožnika namreč sta se brizinški škof Ellenhart in oglejski patrijarh Sigehart pomenila med sabo zastran desetine na loškem svetu. Tudi sta se dogovorila zastran zidanja in posvečevanja cerkvá, kakor tudi zastran nameščanja duhovnikov pri cerkvah v Loki. To nam kaže, da je takrat že bila župna starološka cerkev.

Prvotna starološka župna cerkev ni bila velika.³⁾ Razdeljena je bila v tri ladije, izmed katerih sta bili stranski za polovico nižji mimo srednje. Cerkveni znotranji prostor sta delili po

sredi dve vrsti po pet nizkih, jako krepkih slopov v tri dele. Vse tri jednako dolge ladije so imele apside in bile pokrite z lesenim stropom, kakor so bili še pozneje znaki v zidu. Srednja ladija je imela po pet velikih, stranski pa sta imeli le mala okna. Potemtakem je nekako spominjala na začetek romanskih bazilik. Torej pač ne ugovarjamo onim zvedencem¹⁾ stavbarskih del, kateri trdé, da je bila zidana prva župna cerkev starološka v 9. ali 10. stoletju. Omenjam še ta-le razlog. Brizinški škofje so povsod na svojem svetu uvajali navadno le nemške svetnike ter jih priporočali v češčenje. Tako so tudi v Loki uvédli poleg drugih svojega svetnika Korbinijana²⁾, kateri je bil ustanovitelj brizinške škofije in umrl 8. kimovca leta 730. Ker so pa v Loki že imeli za patrona svetega Jurija, niso ga mogli odstraniti, marveč so poleg njega postavili na veliki oltar tudi sv. Korbinijana. Cerkev sv. Jurija je torej pač stala v Stari Loki takrat, ko so jo škofje prejeli v last.

To prvotno cerkev so pa sčasoma preminjali, kakor so zahtevale potrebe. Napravili so zvonik, ker izprva je bila le sprednja stena nekoliko višja nad streho in nosila dva zvončka. Niso pa zvonika prizidali cerkvi, ampak rajši prve štiri slope v srednji ladiji prezidali in nanje postavili zvonik. Zato so segale vrvi zvonov prav pred oltar na stopnice in motile mašnika in ljudstvo. Kdaj se je to zgodilo, ne vemo. Morda so takrat svodili tudi srednjo ladijo križasto, da se je lepše vjemala z novo zvonikovo

¹⁾ Njeno sliko vidijo čitatelji na str. 215. na levem vogalu zgoraj.

²⁾ Zahn: Cod. dipl. A.-Fr. I. str. 89, št. 89.

³⁾ O teh posebnostih starološke cerkve sklepamo največ iz zidave prejšnje župne cerkve, katero so podrli l. 1863. in katero je popisal tedanji dekan, pokojni Frančišek Kramer. (Drobtinice, 1892.)

¹⁾ L. 1861. je neki ud starinoslovske družbe z Dunaja obljubil 500 gld., da bi se stvar ohranila in popravila zaradi visoke starosti, in ne podrla, ker je zvedel, da mislijo zidati novo cerkev.

²⁾ Obrazuje se v škofovski obleki; poleg njega je medved, kateri mu prijazno nosi njegovo prtljago za kazen, ker mu je bil mulo raztrgal.

stavbo, stranski ladiji pa sta še ohranili svoj lesen strop. Da se je to zgodilo v dōbi prve gotike, pričajo nam ravno masivni svodi.

Pozneje so popravljali to prvo napako. Podaljšali so za kakih pet sežnjev cerkev od zvonika dalje ter predstavili veliki oltar. Tako je nastal nov presbiterij v gotskem zlogu s šilastimi okni in rebrastim svodom.¹⁾ Zvonik je bil videti nad streho tako, kakor da je nad križiščem. Za oltarjem je bila zakristija. Ko so torej oltar prestavili k zadnji steni novega presbiterija, podrli so tudi to zakristijo ter potem sezidali novo s šilastim portalom na listovi strani cerkve, t. j. stranske ladije na moški strani. Na temelj prve zakristije za oltarjem so še zadeli l. 1863., ko so podirali staro cerkev, ter ga izkopali.

Cerkev je imela prvotno petero oltarjev: veliki oltar sv. Jurija, stranska v ladijah na moški strani sv. Janeza Krst., na ženski strani svetega Valentina; ob slopéh pa sv. Štefana na ženski in dvanajsterih apostolov na moški strani. O poslednjih dveh nam je znano to-le: Pri podiranju stranskih lesenih oltarjev se je pokazal na zidu presno slikani oltar s podobo sv. Štefana, ki je bil preje zakrit. Spodaj je bil zalizan in nekoliko že okrušen napis v latinščini, naznanjajoč, da so bile tukaj vzdane svetinje svetega Štefana, sv. Fabijana in Sebastijana, svete Magdalene in sv. Klemena, in da sta bila prenovljena l. 1118. Pa jeden je segnil, in tako so potem oba oltarja slikali presno. Podpis je iz l. 1441., dné 2. vel. srp. Delo je zvršil I. Bonitz.

Za oltar dvanajsterih apostolov je bil ustanovljen kapelan kot zgodnjik (*Zwelfpotenfrümmesser*). Ta oltar je imel posestva²⁾, katera so l. 1552. deželni stanovi kranjski kot zastavljena imeli ter jih hoteli prodati. Stvar je bila dolgo zapletena. Naposled je vendar župnik Ambrož Hanman z veliko težavo l. 1572. rešil vsa ta posestva za 230 'renških' in 25 kr. ter vtelesil svojim tako, da opravlja sam ali po kom drugem na teden po dve sv. maši pri tem oltarju. Ako bi se omenjeni beneficij zopet ustanovil, obrnili bi se tudi ti dohodki dotičnemu beneficijatu zopet v prid. O tem beneficiju dvanajsterih apostolov se bere že leta 1454., ko je brizinški škof Janez na sv. Petra in Pavla dan potrdil loški duhovščini njihove pravice.

Iz l. 1575. nam je znano, da je imel tudi oltar sv. Janeza svojega kapelana, kateri je bil četrti po duhovniškem redu v cerkvi, preje omenjeni zgodnjik pa je bil peti.

¹⁾ Beri o tem: Flis, Stavbinski slogi str. 124 in Franceta Kramerja življenjepisa v Drobtinica h l. 1892.

²⁾ Tudi župna cerkev je imela nekdanj poleg ustanovnih posestev na raznih krajih mnogo podložnikov.

Iz mašne ustanove Korbinijana Fürnpfeil de Pfeihaimb, knežj. brizinškega svētnika in oskrbnika loškega gospostva, kateri je umrl dné 5. prosinca l. 1657. in ima zadej za velikim oltarjem na zunanji strani starološke cerkve vzdani prelep nagrobni spomenik, vemo, da je v prejšnji župni cerkvi bila tudi kapela sv. Mihaela, kateri je volil 200 renških z namenom, da se opravljajo zanj in za njegove sorodnike v njej štiri svete maše. Kje bi bila stala ta kapela, nisem mogel pozvedeti.

Cerkvena notranjščina je bila nekdanj vkusno okrašena s presnimi slikami, ki so se pokazale izpod beleža pri podiranju cerkve. V ženski ladiji so bile stopnice na pevski kor, kateri je bil prav pod stropom srednje ladije. L. 1626. je na prve na njem postavljene orglje zaigral prvi starološki organist Pavel Formacher, kateri je prostovoljno opravljal to službo do svoje smrti.

Kolikor starejša je bila cerkev, toliko več popravljanja ji je bilo treba. Naposled se je toliko premenila, da bi bil kdo težko ločil prvotnost od novih preuredb. Leta 1750. n. pr. je sklenila rožnivenška bratovščina, katera deluje že nad 100 let v dušni prospeh župljanov, ustanoviti si v župni cerkvi lastno kapelo z oltarjem Matere Božje, in je to tudi zvršila. Na evangeljski strani ženske ladije so podrli velik kos zidú z oltarjem svetega Valentina vred ter postavili veliko, okroglo, samo na sebi tudi prav čedno, cerkvi pa nikakor ne primerno kapelo z rožnivenškim oltarjem, pred katerim so kapelani vsako soboto večer molili rožni venec. Oltar Matere Božje izdelan v renesanškem zlogu je gledal po ladiji doli. Oltar sv. Valentina so pa postavili v kapeli tako, da je gledal proti zakristiji v nasprotni stranski ladiji. Iz cerkve v kapelo sta bili dve kameniti stopnici. Kapela je imela kupolasto svoden in presno slikan strop s podobo sv. Mihaela in čvetero podolgastih, na vrhu polukrožnih oken z barvanim steklom. V novejši dōbi so pa najhuje pokvarili cerkev s tem, da so stene zunanjih ladij primerno srednji vzdignili in obe ladiji obokali. Prejšnja okna srednje ladije so se zazidala ter nova napravila pri tleh stranskih ladij. Naposled se je vse to pokrilo z jedno skupno streho, ker stranski ladiji sta imeli preje lastni strehi. Na pročelju cerkve se je napravila lopa s štirimi stebri in okroglimi loki. Nad lopo so bila čveterokotna okna in na vrhu ravno čelo, na katerem je bila na presnem slikana podoba sv. Jurija. Tudi pri stranskih vratih na moški strani je bila mala lopa.

Tako je bila cerkev bolj podobna kleti kakor hiši božji, četudi je bila poprej jako lepa.

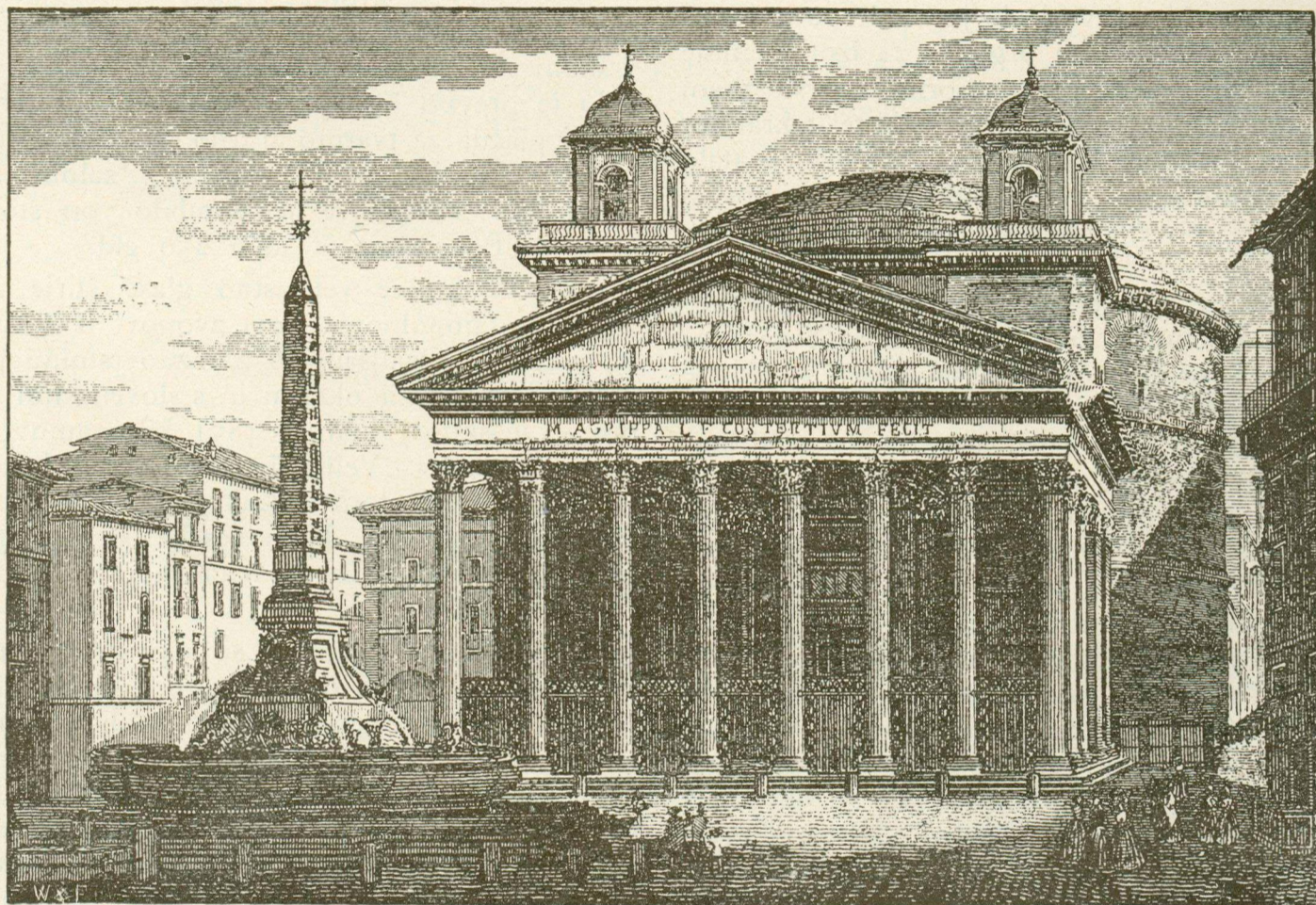
Ker je bila cerkev že jako stara, pešalo je tudi zidovje. Teža za zunanje stene je bila

prevelika. Zid je začel pokati in se izbočil na vse strani. Nevarnost je bila vedno večja, da se nekoč lahko nanagloma vse zruši in podere na kup. V skrbéh, da se ne bi pripetila nesreča, želeli so župniki zgraditi novo cerkev in staro podreti. Res so tudi že pripravljali tvarino za to zgradbo, a poguma niso imeli. Šele l. 1863. se je dela resno lotil in veliko zgradbo tudi dovršil starološki dekan, pozneje kanonik ljubljanski, vstrajni, jekleni mož, r. gosp. Francišek Kramer.

b) *Nova cerkev.* Zanimivo bi se dalo pripovedovati, kako je zidal umni dekan novo

cerkev. Toda ker je to že opisano dovolj, omenjam samo, da so postavili dné 28. rožnika leta 1863. vogelni kamen; na rožnivenško nedeljo l. 1865. so jo posvetili z veliko slovesnostjo.

V katerem zlogu pa je zgrajena nova starološka župna cerkev? Mnogi sodijo po zunanjem pogledu. Cerkev ima dve zakristiji, kakor tudi srednji dve kapeli nekoliko ven pomaknjeni tako, da je zunanje lice¹⁾ podobno grškemu križu z dvema počeznima tramovoma. Kupola na sredi strehe in več malih stolpičev vrh vogalov nam svedočijo — pravijo —, da je cerkev

Pantheon v Rimu.

zidana v bizantinskem zlogu. A to ni res; če ima cerkev le nekatere dele posnete po tem ali onem zlogu, ne sme se po tem soditi vsa stavba.

Glavni znak bizantinskega zloga je natančna centralizacija, katere pa pri naši cerkvi ne opazamo. Oglejmo si tloris cerkve! Ta nam kaže podobo čolna, ki je na sredi nekoliko bolj izbočen; ne pa podobo grškega križa. Kupole so pa delali tudi Rimci pri svojih za bogočastje odmenjenih stavbah. Najlože rečemo, da je cerkev zidana v renesanškem zlogu. Dolga, na vrhu polukrožna okna, raznovrstne oblike in okraski zunaj in znotraj, jajčasta kupola z ‚laterno‘,

svetla notranjščina, kapelice, posebno krajne v vdolbinah, podolgovata ladija in še marsikaj drugega nam priča renesanški zlog.

Notranjščina cerkve je prav prijazna. Ker je bila skoraj nekoliko presvetla izprva, zato so dali napraviti v srednjih kapelah slikana okna. V steklo užgane barve nam kažejo osebno velikost Izveličarja, sv. Jožefa in angela variha na moški strani in brezmadežno spočetje Marije Device v sredi dveh kerubov, podajajočih ji krono in lilijo, na ženski strani. Po stenah so v posebnih vdolbinah razpostavljene po šest čevljev

¹⁾ Glej sliko na str. 215.

visoke sohe apostolov iz moravškega peščenca. Napravil jih je prav mojstersko akademiški podobar Frančišek Zajec v Ljubljani. Vse delo, z ličnimi konzolami vred stane 1600 gld. Na ženski strani pa je kamniški podobar Matija Ozbič postavil na jedni podpori slonečo, krasno izdelano cementno prižnico. Posamezne strani so okrašene s pozlačenimi reliefnimi podobami Kristusa in evangelistov. Križev pot je tvorniško delo v oljnatem barvenem tisku z Dunaja. Vkusno izdelane primerne okvirje pa je izdelal Jan. Gosar iz Dupelj. Klopi je prav lično izdelal mestni mizar A. Ručigaj za 888 gld., a les so mu pripravili. Velik lesteneč sredi cerkve, ki je veljal 200 gld., se tudi prav dobro prilaga prostorni cerkvi. Delo je Ozbičevo iz Kamnika. Krasne orjaške orglje s 24 izpremeni je l. 1865. do jeseni prav izorno dovršil znani mojster Franč. Goršič, ki si je hotel takrat kot novinec pridobiti sloveče ime. Vse delo je stalo 2954 goldinarjev. Tudi kameniti tlak, poslan z Dunaja, povečuje cerkveno lepoto in stane 900 gold.

Oltarjev ima cerkev sedmero. Veliki je posvečen zaščitniku župnije, sv. Juriju, čegar podoba, na konju borečega se zoper zmaja, je presno naslikal Ivan Wolf po Fernkornu, nastavek pa po Hochstetterjevem načrtu. Tabernakel je delo treh mojstrov in stane 2000 gld. Jan. Gosar je izdelal, kar je lesenine, Fr. Zajec podobo zadnje večerje, Iv. Wolf pa slikarije; vse pa posvečuje svetišče božje še tem bolj, ker podobe: izguba raja, Izakova in Melkizedekova daritev, zadnja večerja, sedmero sv. zakramentov, so prav primerno odbrani predmeti, kateri se vjemajo z daritvijo sv. maše. Oltarna miza je plošča iz celega kamna, ki jo je na Kamnitniku ulomil in obdelal za 125 gld. Janez Vodnik, kamnosek iz Ljubljane. Ravno ta je tudi obhajilno mizo izdelal prav krasno iz rdečega marmorja, kakoršen se nahaja na Kamnitniku, za 280 gld. Stranski oltarji so izdelani vsi v renesanškem, s cerkvijo vjemajočim se slogu. Štirje manjši so iz benečanskega, belkasto-sivkastega kamna. Izdelal jih je kamnoseški mojster Ivan Antonini iz Vidma prav umetniško. Posvečena sta sprednja sv. Valentinu in sv. Uršuli, zadnja dva pa sv. Frančišku Ks. in sv. Ani. V srednjih dveh kapelah pa sta lesena oltarja, katera je Janez Gosar po pogodbi izdelal leta 1868. za 3000 gold. Posvečena sta Materi Božji rožnivenški in sv. Štefanu. Ves nastavek kaže obliko osmokota. Oba imata tudi tabernakel z baldahinom in pozlačena vratca. Vsa sestava teh dveh oltarjev, okraski in pozlatica, je prav okusno delo; samo ogledalnega stekla je nekoliko preveč v žlebičih in vdolbinah.

Cerkev je jako prostorna; nad štiri tisoč ljudij je lahko v njej pri službi božji. Ladija s presbiterijem vred meri v dolgost 37,3 m, visoka pa je nekaj nad 17 m; presbiterij je za 3 m nižji. Širokost ladije na sredi znaša 11,2 m, presbiterija pa 8,5 m. Nad vsako zakristijo je oratorij z razgledom v presbiterij. Notranjščina cerkve je prijazna.

V cerkev drži troje visokih, okrogloločnih vrat, katerih podboje je izdelal šentviški kamnosek Lovrenc Vodnik, kakor tudi dva slopa, katera nosita kor za orglje in pevce, iz glinškega kamna. Starološki mizar Anton Inglič pa je izdelal vrata in okna za 914 gld.

Poglejmo še zvonik! Blizu 32 sežnjev visoko v zrak se dviga z vkusno izdelanim završkom. Pokrit je z angleškimi škrljicami. To delo je prevzel ljubljanski krovec Korn ter je prejel plačila za tvarino in trud 999 gld. Druga cerkvena streha pa je pokrita z zalološkimi ploščicami, katerih se je porabilo 700 stotov a 80 kr. Pokrivanje je stalo 250 gld.

V zvoniku se veličastno glasé štirje, od leta 1883. popolnoma novi zvonovi iz livarne A. Samasse. Ozaljšani so z raznovrstnimi podobami, z ličnimi okraski in s slovenskimi napismi. Vsi skupaj tehtajo 4871 kilogramov ali blizu 87 stotov. Veliki je zares lep orjak, ki tehta skoro 46 stotov. Kako slovesno so jih Staroločani sprejeli, kako veselje se je razlegalo povsod, o tem bereš natančneje v Zgodnji Danici l. 1883.

L. 1874. dné 4. vel. srp se je pričela prelepa devetdnevna pobožnost v spomin devetstoletnega obstanka starološke župnije ali osemstoletnica samostojnosti. Papež Pij IX. je bil v ta namen vernikom podelil popoln odpustek z navadnimi pogoji. Za vezilo tega slavnega spomina pa je cerkev prejela novo dragoceno monstancijo, ki stane 1300 gld. Kovana je iz srebra in bogato pozlačena ter tehta 8 liber in 14 lotov. Izdelala se je deloma v Ljubljani, deloma na Dunaju in je last župljanov, zakaj blizu 1100 gld. prostovoljnih darov so zložili zanjo.

Vsa cerkvena zgradba z zvonikom vred je stala, ko je bila popolnoma dovršena, 49.605 gld. Župljani in drugi dobrotniki s cerkvijo vred so dali vsoto 30.658 gld. Nedostajalo je torej še blizu 19 tisoč. In vendar je bilo vse poplačano in poravnano takrat, ko je rajni gosp. Kramer odšel v Ljubljano kot kanonik. Zares gorečnost in vstrajnost njegovi sta vredni občudovanja. Kakor pa se je on trudil, da je svetišče postavil, tako se naslednik njegov, msgr. Matej Kožuh, sedanji župnik in dekan, prizadeva, da je ohranja. Pred 11 leti je bila cerkev lepo osnažena in popravljena znotraj in zunaj, a zob

časa ji je zopet zavdal že marsikatero rano. Sedaj se pripravlja denar polagoma in natihoma za zgradbo novega velikega oltarja, kateri bo cerkveno krasoto zopet poživil in povečal. Bog

daj, da bi cerkev kdaj tudi presno poslikali po stenah in kupoli: potem bi bila starološka cerkev izmed najlepših cerkvenih zgradb na Kranjskem.

Rim, središče lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

III. Prve cerkve.

Grozovit je bil boj, ki ga je bilo poganstvo zoper krščanstvo. Tristo let je besnela kruta smrtna kosa od vshoda do zahoda. Kdo bi popisal strašne muke na jedni, peklenski srd na drugi strani? Kdo bi preštel tisoče nedolžnih in vselej junaških žrtev?

A človeška sila, bodi še tako ogromna, ne ugonobi nikdar božjega dela. Vsi rimski mogotci, zdivjani Neroni, Domicijani, Dioklecijani . . . krščanstva niso premagali; nasprotno: oni so se pogreznili v prah in pepel, krščanstvo pa si je slavno priborilo vladarstvo sveta. 27. vinotoka l. 312. je premagal ob Milvijskem mostu Konstantin Veliki v znamenju sv. križa Maksencija, zastopnika takratnega poganstva. Po tej velepomembni zmagi je napočila zora sveti veri. Takoj l. 313. izdà Konstantin v Milanu znani odlok, s katerim proglasi krščanstvo za slobodno in enakopravno z drugimi verami. Ta prevrat se je kazal kmalu v vsem javnem in zasebnem življenju. Kakor cvetke ob ljubkem dihu v gorki pomladi so jela vsestransko procvitati plemenita dela krščanstva. Med prvimi so pognale lepe umetnosti veličastne kali iz podzemeljskih grobov.

Odslej šele se jame razcvitati prava krščanska umetnost, v kateri je vse dōbe Rim nedosegljivo središče.

Vzvišen je pomen, zaradi katerega so začetkoma kristijani vzeli umetnost v svojo službo. Samo razveseljevati srcé ter pasti in kratkočasiti poželjive oči, — to ni bila njena naloga takrat; zakaj preresni so bili časi. Vse tedanje življenje je prevejal sveži duh pobožnosti in nadzemskega mišljenja. Kar so počeli verniki, hoteli so storiti le v božjo čast. Vsa narava, lepota nebes in zemlje — vse je moralo poveličevati jedino Boga. Blagoglasno petje jim je užigalo srca v plamen svete ljubezni; govor jim je razsvetljeval večne resnice; — lepa umetnost pa jim je pred vsem lepšala in posvečevala kraj, kjer so se shajali k božji službi. Zato so nad zemljo njeni prvi umotvori cerkve.

Kdo ne ljubi čedno-belih cerkev? Kako jih čisla Slovenec! „Kjer je cerkev, Tam sije nebo“, pravi posavska prislovica.

Domovina, mili kraj . . .

Cerkve bele kjer stojé . . .

to je bistveno znamenje naše drage domovine. Tako vneti za cerkve so bili vsi prvotni kristijani. Ob času krutega preganjanja so si jih pod zemljo izkopali, pozneje so jih hipoma zidali pod milim nebom.

Kje-li in kdaj-li je nastala prva krščanska cerkev, ne dá se dognati. Nekaj časa so jih namestovale navadne hiše. A v drugem veku nahajamo že več pravih cerkvá v severni Afriki, kjer so mnogo let verniki uživali mir. Gotovo se je kmalu tudi Azija ponašala s cerkvami. V tretjem stoletju, posebno ob času cesarja Septimija Severja, jih je nastalo tudi v Italiji obilo. L. 303. jih je zadel grozen vihar. Dioklecijan je namreč ukazal vse zopet razdejati. Njegovi vojaki so zažigali in podirali svete kraje. Kakor dandanes kresovi v poletni noči, plamtele so takrat na tisoč mestih do neba cerkve. Ni čuda torej, da se iz onih časov niti jedno sveto poslopje ni ohranilo celoma. Le zgodovina nam daje nekatere podatke.

V Italiji je imel brez dvoma Rim prvo javno cerkev. Vemo celó, kje je stala. Povod ji je pa dal čudežen dogodek v dobi cesarja Avgusta. Kmalu po Kristusovem rojstvu je začel v Rimu ob desnem tiberskem pobrežju izvirati studenec, iz katerega je v obilici lilo čisto olje. Zgodovinarji — tudi svētni — pripovedujejo, s kakšnim čudenjem je strmelo nad tem izvirkom vse ljudstvo. Prvi rimski kristijani, gotovo učenci sv. Petra, so si ga takoj simbolično razložili, meneč, to je znamenje izveličanja, ki je ob jednom s studentem prišlo na svet. Zato jim je bil ta kraj posebno svet. Sezidali so nad njim kmalu preprosto hišico, v kateri so se tajno zbirali k molitvi. Pod Kalistom I. (218—223.) pa so jo povečali in javno proglasili za svoje svetišče. Nad izvirkom so

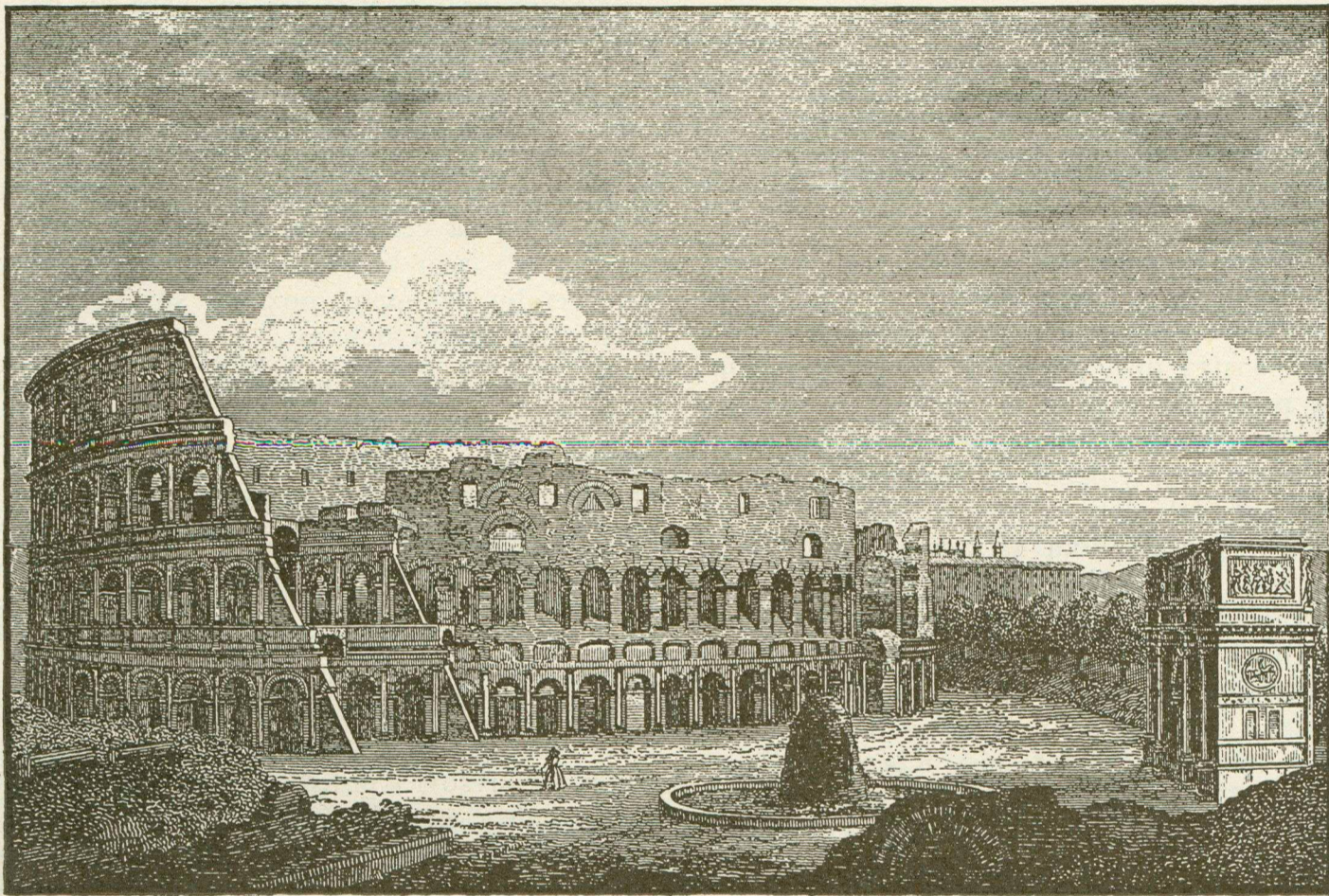
vzidali marmorno ploščo, na kateri še danes stojita besedi: „Fons olei“, pod tema pa vrstice:

*Hinc oleum fluxit, cum Christus Virgine luxit;
Nascitur hinc oleum, Deus ut de Virgine: utroque
Oleo sacrata est Roma, terrarum caput.*¹⁾

To je bila prva javna cerkev v Rimu, morda tudi prva v Evropi.

Konstantin, ki je krščanstvo obdaril s slobodo, podelil mu je tudi več krasnih, dragocenih cerkev. Njegov nasprotnik, Maksencij, je bil začel leta 307. zidati na glavnem rimskem trgu velikansko poslopje, v katerem naj bi bile

sodne razprave. Ko se je hrabri Konstantin polastil Rima, odločil je to, že skoraj dovršeno poslopje, v cerkveno rabo. Leta 315. je je blagoslovil Silvester I. To je bila slavna Konstantinova bazilika. Sedaj leži v razvalinah, orjaški oboki še sedaj visoko kipé nad stari Rim; vse kaže, kako ogromna in krasna je bila nekdanja največja bazilika starega veka. Po obliki — znotraj in zunaj — se je naslanjala tesno na rimsko-poganski zlog, kakor pozneje vse bazilike. Mnogo jih je postavil Konstantin sam. Zgodovina mu laskave hvale ne sme odreči, da je med drugim i s tem neutrudno pospe-

Notranjščina Koloseja.

ševal sv. vero. Ob njegovem času so kristijani posebno častili Marijo in one svetnike, katere našteva znani distihon:

Paulus, Virgo, Petrus, Laurentius atque Ioannes,
Hi patriarchatus nomen in Urbe tenent.

Vsakega ime je hotel navdušeni Konstantin proslaviti s posebno cerkvijo.

V severnem rimskem predmestju so imeli cesarji velika posestva bivših senatorjev Lateranov. Konstantin je skoraj vsa podaril papežu Silvestru, zraven pa je sezidal v najčistejšem zlogu baziliko sv. Janeza K. (S. Giovanni in La-

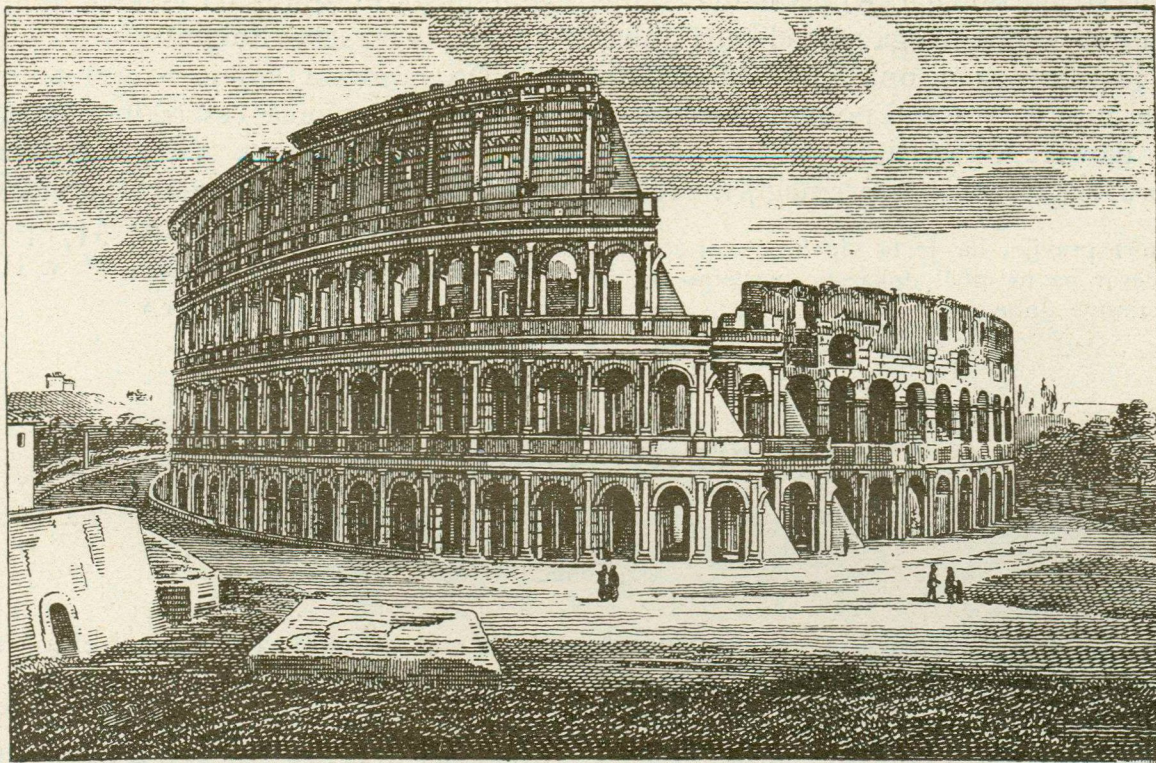
terano). Neizmerno bogato jo je okrasil; najboljšim umetnikom iz Rima, Ravene, Aten in Aleksandrije je izročil dela; zlata in dragih kamenov jim je dal v razkošni obilici na razpolago. Ko je bila bazilika dovršena, prihiteli so narodi od vseh vetrov občudovat to prekrasno delo. „Zlata bazilika“ je bilo iz početka njeno ime; ni bilo divnejšega svetišča od nje. Vse druge cerkve so se kot ponižne hčerke v skromnosti klanjale tej svoji ponosni materi, katero je svet s spoštovanjem zval „omnium Urbis et Orbis ecclesiarum mater.“

A samo jedna bazilika ni zadostovala Konstantinovi gorečnosti. Krog celega Rima je hotel oviti sijajen venec bliščečih bazilik. — Na vati-

¹⁾ To je: Od tod je teklo olje, Kristus je svetil z Devico. Od tod se je rodilo olje, kakor Kristus iz Device: z obojnim oljem je posvečena Roma, glava sveta.

kanskem holmu je bil grob svetega Petra; poleg njega sta počivala v svetem spanju njegova naslednika Lin in Klet; istotako so skoraj vsi papeži drugega veka našli tam sladki pokoj. Ni-li bil to svet, zgodovinsko jako pomenljiv kraj? Še več. Tam je stalo nekdanje Neronovo gledališče, v katerem je kdo vé koliko tisoč mučnikov s svojo krvjo posvetilo vsako ped peščene zemlje. Bi-li mogel Konstantin, zmagovalni imperator krščanski, teh svetih tal pozabiti? Že leta 319. je pokrila njegova veledušnost svete grobove s krasno „baziliko sv. Petra“ orjaške velikosti. Dalje. Ob cesti proti Ostiji je bil grob sv. Pavla, onega moža,

ki je kakor blesteče solnce razsvetljeval svet z božjo resnico. Na prošnjo Silvestrovo je postavil tam Konstantin veličastno baziliko. Ob cesti proti Tivoliju je počival sv. Lavrencij, mladi, a neizmerno goreči mučenik tretjega veka, katerega je ljudstvo slavilo v pesmih in pravljicah. Vodja krščanskih cesarjev je okrasil njegov grob z baziliko, umetniško tako dovršeno, da je bila samo „zlata bazilika“ še lepša. Cesarjeva mati, sv. Helena, je postavila v Rimu velikansko cerkev „sv. Križa“. V njej je shranila vzgledna mati-svetnica častitljive ostanke z Golgote. Istodobno je zopet Konstantin na svojem posestvu ob nomentanski cesti, kjer so

Vnanjščina Koloseja.

bile katakombe sv. Neže, postavil njej na čast lepo baziliko (S. Agnese fuori le mura). Poleg te cerkve je še drug, velezanimiv spomenik one dôle. Konstantin je z gorečo očetovsko ljubeznijo ljubil svojo hčer Konstancijo, ki je tu v okolici živela pobožno in deviško čisto. Njena prerana smrt je očetu krvavo ranila srce. Spomin na njo je hotel ohraniti za vselej pri potomcih. Zato je po najboljših umetnikih nad njenimi ostanki sezidal nagrobno cerkev (S. Constanza), v obliki rotunde z visoko kupolo. To je najlepši vzor takrat običajnih nagrobnih kapelic; ohranila se je pristna do danes. Njej v obliki podobni so Konstantinovi krstilniki (baptisteria), med katerimi je najlepši, še vedno lepo ohranjeni krstilnik tik bazilike lateranske. Zidan

je večinoma z marmornimi ostanki prejšnjih klasičnih časov.

Razven Rima je olepšal neumorno delavni Konstantin tudi druga mesta s krasnimi svetišči. Posebno sveta mesta v Palestini so mu bila draga. V Betlehemu, Nazaretu in Jeruzalemu je pokazal krščansko navdušenje z lepimi cerkvami, katere je okrasil s cesarsko radodarnostjo.

Če se sedaj ozremo na druge umetnosti, zapustilo nam je poleg stavbarstva še najboljše umotvore kiparstvo onega časa. Krasili so z njimi večinoma cerkve-bazilike in pa grobove slavnih oseb. Imenujemo več kipov cesarja Konstantina samega, ki so vrlo dovršeni. Velekrasen stoji sedaj — pristno ohranjen — v lopi lateranske bazilike. Cesar je uprizorjen kot vojsko-

vodja; levica se mu naslanja ob nožnico, desnica pa, vojake navdušujoč, dviga kvišku. Obraz mu je klasično lep; neustrašni pogum in neizprosna odločnost sijeta iz vsake poteze.

Še slavnejši je bronasti kip sv. Petra, sedaj v cerkvi sv. Petra, ki zelo zanima vsakega obiskovalca.¹⁾ Na visokem senatorskem prestolu sedi vladar svete cerkve; desnica blagoslavlja. Obraz mu je častljiv. Opazovalcu se zdi, da dije v njem življenje, da hoče povedati nekaj važnega. Srce se ti zamakne, ko zreš to starodavno podobo. O, koliko vernikov je že tukaj vneto častilo in goreče prosilo sv. Petra! Koliko žarečih ustnic je poljubilo s spoštovanjem isto desno nogo!

Kako so gojili v tej in naslednji dōbi slikarstvo, kazali bomo pozneje.

Polagoma so jele obhajati Konstantina čudne misli. Izvirale so iz njegovega res velikega duha. Le on jih je bil zmožen, on, ki je med vladarji prvi spoznal moč in vesoljni pomen krščanstva. Mislil si je namreč, da v Rimu njemu ni pravega prostora, zakaj tam je nepremagljivi prestol

¹⁾ Nekateri pravijo, da je ta kip iz časa Leona I. (440—461.) česar pa ni mōči dokazati; verjetno je, da je iz Konstantinove dobe.

Kristusovega namestnika na zemlji. Zato si je izvolil ob Zlatem rogu divno okolico ter tam začel graditi svoje cesarsko mesto Carigrad, prepustivši (l. 325.) usodo večnega mesta skoro popolnoma oblasti rimskih papežev. To je bil izredno važen korak. Kdor pozna zgodovino, vé dobro, da se je takrat zasejalo seme pogubnega razkola; cela Evropa je krenila na novo pot.

Rim je hudo, hudo zadel ta prevrat. Njegov razvoj se je ustavil za več stoletij. Umetnosti so izgubile glavno podporo: bogatega, radodarnega Mecenata. Papeži so bili začetkoma preubogi, društvene in državne razmere pa tako nepopisno tužne, da na napredek niti misliti ni bilo. Prihruli so strašni viharji, kakoršnih nikdo ni slutil. Kdo bi se jim bil ustavil? Zdelo se je, da je Rim svojo svetovno ulogo — v umetnosti in sploh na vsakem polju — že dovršil in za vselej doigral.

Druga mesta jamejo ž njim tekrovati. Ravena, prestolnica cesarskih namestnikov, povzdigne se hipoma. Njene palače in cerkve preté Rimu vzeti umetniško prvenstvo. Bazilika San Vitale v Raveni, leta 547. posvečena, ne ostaja niti za „zlatobaziliko“ v Rimu.

(Dalje.)

Aforizmi o ženstvu.

(Berilo gospé Pavline Pajkove dné 13. prosinca t. l. v „Slovenskem klubu“ na Dunaju.)

(Konec.)

Utegne me kdo zavriniti, da večina ženskih je lahkomišelná in gizdava, da sploh ne mara resne odgoje in višjega duševnega izobraženja. Da je to žal deloma resnično, pritrjujem s težkim srcem. Ali pa tudi vprašate, zakaj je večina ženstva, posebno boljših slojev, lahkomišelná, in kdo je tega najbolj kriv? Nemški pesnik Herder, ki o tem govori, ostro obdolžuje svoj spol pevajoč: „Vsake ženske popačenost — je krivda moževa!“ Pristavila bi še: Ne samo moštvo, ampak človeška družba sploh je kriva ženske popačenosti.

Med svetom vlada hlepenje po blesku, po nadkrilovanju, po odlikovanju. Kakor vsakdo, tako doseza tudi ženska te želje posebno bahaje se z bogastvom, katerega prav pogosto celó ni. Ali misli večina moških, kadar se je odločila za ženitev, da nevesta, t. j. družica v vsem življenju, družica radosti in žalosti, mora biti tudi mati njegovih otrok in da jim mora poleg telesnega življenja dajati tudi duševno življenje, t. j. odgojo, ki je njena najvažnejša naloga? Na to moški navadno niti ne mislijo ter prepogostoma zamenjajo blago, pošteno, iz-

obraženo žensko z lahkomišelnó, oziralno, in večkrat tudi nepošteno, a to samo zaradi tega, ker je jedna denarna, druga pa ne. Nadarjenost, mladost, pridnost — kaj veljajo moškim? Ako ni penězov, izgubivajo tudi najboljše ženske čednosti čar in veljavo. Z zlatom se vse nakupi, tudi čast, tudi poštenje; da, ona ženska, ki je bolj petična, je po teh nazorih navadno vredna več spoštovanja, nego ona, ki ima manj! Taka so izvečine načela o nevestah. In kaj postaja navadno iz rodbin, ki so postavljene na tako podlago? Otroci brez vere, brez blagih nagibov, ne brigajoč se za nič kakor za gmotnost, materijalnost, zadušujoč že v kalu vsa plemenita čustva. Duh, ki je največji, najboljši zaklad življenja, jim je samo sredstvo za dobiček. Tudi oni mislijo in delajo, kakor njih roditelji: da imajo le denar, potem je vse lepo, vse dobro. Ljubezniva, blaga, izobražena ženska, t. j. vsaj toliko izobražena, da more nadzirati otroško odgojo, taka ženska naj bi bila moškim vzor, ker taka je čisto zlato v rodbini in blagoslov vsej hiši. Denar, lepota, visokorodnost so res dragocene lastnosti, ki pa naj ugajajo samo,

ako se družijo z navedenimi lastnostmi, a nikakor naj ne bodo jedine, na katere bi moški stavili zakonsko srečo. Znano je, kolik je ženski upliv na moške, posebno pa upliv ljubečih žen. Ženska predeluje, preustvarja po svoje moža, katerega ljubi; ona ga vodi po novi stezi življenja, katero osipava ali s cvetjem ali s trnjem, kakoršen je njen značaj, njeno srcé, njena izobrazba. Hudobna, popačena ženska koplje grob, kjer bi mogla ustvarjati nebesa.

Moški se ženskim lahko rogajo, češ da so ničle proti njih volji. Ali kadar pridejo v istinito izkušnjo, ustavljajo se redko kdaj temu, kar želé in hočejo one. Ta čudna prikazen prihaja od tod, ker so vse moške strasti silovite in slepe. Zato se moški navadno ne ozirajo na ženske slabosti. Od tod toliko neskladnih zakonov. A zato tudi moška čustva niso tako trajajoča kakor ženska. Ženska narava je manj strastna, a zato njena čustva bolj vstrajna; žena si dan za dnevom zabelezuje spominke svoje ljubezni.

Drugi vzrok ženske lahkomiselnosti je lepota. Vsaka hoče biti lepa, vsaka hoče ugajati. In zakaj? Ker predobro vedó, da z jednim čarobnim nasmehom krasnih ust, z jednim koprnečim pogledom zapeljivih očij bolj premagajo in razburijo glavo in srce moškega, nego nelepa njih tovarišica s svojimi visokimi čednostmi in vzglednim obnašanjem. In moški se preradi udajajo sladki omami lepega obrazka. Kako bi tudi ne? Oko in srcé iščeta in želita samo ugodnih utiskov. Kar je lepo, privablja, vnema, oživlja! In vendar, kaj je lepota? Cvetica, katera požene, razcvete se in usahne. Ženska, ki hrepeni ugajati samo s svojimi lepimi očmi in z gladko kožo, bo preje ali sleje pomilovana nesrečnica. Pride bolezen, pridejo skrbi, pridejo leta — gotovi, neizogibni prigodki, kateri neusmiljeno razprostró senco čez vso svetlobo. Ko bi že malim deklicam utisnili v spomin, da je človeku lepemu biti le slučaj, a blagemu biti dolžnost, tedaj bi svet imel manj gizdavih, lahkomiselnih ženskih, katere poznajo samo ceno telesnih lastnostij, in se za npravne prednosti ne brigajo, toda več krepostnih in značajnih žen.

Lepota ni neobhodno potrebna k človeški sreči. V zakonu je mož lahko ravno tako srečen z nelepo ženo, prestopivšo prvo mladost, kakor z izredno krasotico, ki stoji v prvem cvetu mladosti, seveda, če je ona res blaga, nežna, ljubezniva in umna. Nikakor ne določuje telesna ljubav zakonske sreče. Medsebojno spoštovanje, hvaležnost za vsak znak ljubezni, skupaj prebite težave življenja, skupne skrbi in ljubezen do otrok: to so živi viri zakonske sreče.

Koliko je ženskih, katere bi si rajše izbrale smrt nego to, da morajo staret. Ne bojé se nasledkov starosti: bolezní, pešanja močij, pe-

šanja domišljije in bledenja upov, ampak bojé se samo izgube telesnih čarov; tako izgubo smatrajo za največjo zemsko nesrečo.

Starevati res ni prijetno in kdo, bodisi moški ali ženska, se ne čuti neprijetno zadetega, kadar zagleda prvi sivi las, prvo globoko gubo na čelu ali na licih, oznanjevalko bližnje starosti? — Sicer pa nam je previdnost božja milostljiva. Le redko kdo zastari nenadoma, recimo zaradi hude bolezní, ali zaradi skrbi in tug; navadno starevamo polagoma, tako, da niti sami tega ne zapazimo, niti oni, ki živé z nami. Samo kdor nas ne vidi dalj časa, spoznava premembo, katero nam je provzročila moč časa.

A prav ženski je usojeno, da se mnogo preje nego moški poslavlja od prijetne zunanjosti. Zato naj bi ona z npravnimi čednostmi namestovala to, kar ji prehitro jemlje priroda. Preveri naj se, da soprog ne bode zaničeval žene, matere svojih otrok, zato, ker stareva, da otrok ne bode manj ljubil in spoštoval matere, ker ta ni več mladostna, ker ni več krasna.

Vpraša se sedaj, kdaj je prav za prav ženska stara! Nikakor ne, kadar doživi neko določeno število let, temveč kadar izgubi vse svoje telesne in duševne privabljalivosti. Ako bi ženska — in moški tudi — do visoke starosti ohranila vse čarobnosti mladostne, bila bi ondaj mlajša, nego tridesetletna ženska, katera jih je že izgubila. In teh ni malo.

Čitala sem nekje, da ženska ni nikoli stara, dokler vzbujala ljubezen. Blaga, polnočutna ženska bo vzbujala spoštovanje in ljubezen tudi tedaj, ko so ostre gube razorale nje ocvelo lice, ko ležé brez svita v svojih jamah nekdanje ognjevite oči.

Ženska z brezčutnim srcem je pač vedno stara, ako ji tudi liča žaré od mladostnega ognja. Saj ne umeva blaženosti mladostne ljubezni, ker je ne čuti; ne iskrenosti pravega prijateljstva, ker ga ne pozná; ne globokosti matrine ljubavi, ker se sploh ne zmeni za to čustvo.

Da se ljudje sploh, a ženske posebno bojé starosti, to mi je neumevno. Kar se mene tiče, ne bi hotela še jedenkrat preživeti svoje mladosti. Starost po mojem mnenju nima nič groznega, razven če jo tarejo bolezní. Starost je mir po burni nevihti. Starost je prenesljiva in mladini ljuba, ako ima srce mlado, ako ni osorna, da bi od mladine zahtevala resnost, jednako svoji, ako z mladino sočustvuje. Od mladine ima starost celó korist, ako jo umeva in ji s prijaznostjo hodi na roko; s tem si starec odganja tožnost in osamelost, ki je najhujša neprilika starih dnij. Tem načinom preživí starec med mladino vnovič svojo mladost.

Žensko življenje je izvečine življenje srca. V ženski naravi klije neki nagon drugoljubja.

Ženska, živeča bolj s srcem nego z razumom, čuti se nesrečno, kadar pograša vezil ljubezni. Ne more si ustvarjati drugih zanimivostij, katere bi jo odškodovale za izgubljeno domačo srečo. Ženska, posebno dokler je mlada, mora ljubiti. Ljubljenec ji je to, kar bršljanu deblo, kar vrtnici solnce; ženska mora imeti vzor, katerega sme negovati, in bodisi nje vzor samo misel ali katero si bodi čustvo. In ko bi tudi vzor, ki si ga stavi in z bojaznijo obožava, moral razpustiti se v nič, žensko dela manj nesrečno, dela jo blažjo!

Človeška duša sploh čuti v sebi nepremagljivo potrebnost do nekega velikega, neizmerne predmeta. Hrepeni po veri, upu, ljubezni, vzornosti. Koliko bolj hrepeni ženska narava po vsem tem, narava, ki ima obilo srca, nežnosti, živahnosti v vseh svojih dejanjih!

Vzor nežno-čuteče ženske je ljubav, blaga, prava ženska ljubav, katera živi od žrtev, ki pa zahteva ljubavi. Taka ženska živi v vednih sanjah; nahaja srečo, moč in tolažbo v svojih bridkosti tudi ondi, kjer oseba nizkih čustev ne dobiva ničesar. Naj se nam ne rogajo moški, češ da tratimo svoja čustva in moči na to, da lovimo prazne prikazni! Naj nam pusté naše vzore, naše duševne slike, naj nam pusté sladko trepetanje blaženih sanj! „Sanjarjenje je sreča, pričakovanje je življenje“, pravi Viktor Hugo.

V ženskem srcu odsevata radost in bolest z večjo močjo nego v moškem. Zaradi tega je ženska bolj nagnjena na jok in na smeh kakor moški. To pa prihaja od tod, ker je ženska bolj zdražljiva, bolj čuteča. Zato se tudi nje vzori hitro oživljajo vsled njene razdražene domišljije.

Ženske gojijo več vzorov nego moški, ker poznajo več vrst ljubezni kakor moški. Ženske znajo duševno bolj ljubiti nego telesno, zato njih čustvovanje ni tako površno, kakor je moško.

Tudi domovine ženska ne ljubi manj nego moški. Manj se sicer meša v politiko, ker je vsa vtopljenja v rodbinske posle; o teh stvareh govori manj; domovinska ljubav se pri njej tako rekoč preminja v ljubav za dom, za rodbino. A zato ne ljubi manj domovine kakor rodoljubi, ki se s tem ponašajo.

Venec vseh ženskih čustev, kateri diči tudi čelo najrevnejše ženske, je čustvo materinske ljubezni. Plemenitost ženskega značaja, globokost njenih čustev, nesebičnost njenega srca se pri njej najbolj prikazuje v ljubezni do njenih otrok. A ravno zaradi te njene ljubezni je žensko življenje polno žrtev in polno truda. Dokler so otroci majhni, imajo matere v otročji udanosti nekako povračilo svojih trudov; a pozneje vidijo le redkokdaj blagodejni sad hvaležnosti in uda-

nosti. Že v samem čustvu te ljubezni — koliko trpé matere! Tej ljubezni se pridružuje tudi neprenehano premišljevanje o bodočnosti otrok, in to dela toliko skrbij in trpljenja, da bi bilo neznosno, ko bi ga ne lajšala čednost in vera.

Matere se preje ali pozneje prepričujejo, da naloga, katero jim nalagajo otroci, ni nič drugega kakor naloga požrtvovanja. Samo jeden primer! Kadar doraslim otrokom napolni srce kaka radost, tedaj jo uživajo najrajše sami: le svojo bridkost hité odvaljevati v materino naročje.

In vkljubu otročji nehvaležnosti je materina ljubezen najstanovitnejša ljubezen na svetu. Vse zemske ljubavi izginejo, izpuhtijo sčasoma; samo materina ljubezen je neupogljiva, nepremeljiva!

Žensko življenje, na katero si bodi stran je ogledamo, ograjeno je s samim trnjem. Ženski biti pomenja trpeti; ženski poklic pomenja zatajevanje in požrtvovanje samega sebe.

Sokrat ni zastoj dan za dnevom zahvaljeval Boga, da mu je dal biti moškemu, ne ženski. Tudi mene obide v otožnih trenutkih mimgredé ta izkušnja, da mislim, ali bi ne bilo bolje dekletcu brž po svojem rojstvu povrniti se nazaj v naročje neme prirode, kakor pa živeti in trpeti? — A brezbožnost teh mislij me brž presune. Poguma, dejem hitro na to, poguma treba! Moški imajo bojno polje, da se v hrabrosti izkazujejo: me ženske pa srčne in duševne borbe, katere moramo preboriti zmagovito.

Ženske so ustvarjene za to, da ljubijo in tešijo moške: moški pa so ustvarjeni za to, da branijo ženske: tako sem čitala nekje. Res, ženska ne more stati sama zase, potrebuje krepke naslombe, da ne omahne v borbah življenja. Pa tudi moški bi čestokrat omagovali in obupovali brez ženskega tolažila. Nežnost in moč, ljubav in odločnost, blagost in hrabrost združene v medsebojno vez, to so početki prave zemske sreče. Ne očitajmo si slabostij, katere ima ta ali oni spol! Saj si nihče ni kriv svojega spola in tudi ne njegovih slabostij. Obračajmo si v prid svoje prednosti in potrpiamo s slabostmi! Vsi moški niso rojeni, da bi postali junaki, kakor vsaka ženska ne, da bi postala junakinja! Torej se združimo, kakor nas je previdnost ustvarila, ki je podarila moškimi lastnosti, katerih pograšajo ženske, in naopak. Več zakonov sklepaajo okoliščine in slučajji nego ljubezen. Ko bi se tudi vse ženske in vsi moški poročili iz nagibov ljubezni, mislim, da bi vendar ne bilo občnega mirú po širnem svetu. Svet je ustvarjen za boj, za vihro. Sezimo si bratovsko in sestersko v roke, da tem lože pretrpimo nezgode, prenesemo težave in dosežemo vzvišeni namen, za katerega nam je dal življenje in zmožnosti naš Stvarnik.

Dušeslovna pisma.

VIII. pismo.

Dragi mladi prijatelj! Če sodite vrednost takega spisa po tem, koliko srčne moči, resničnega mišljenja in prepričanja, koliko svojega bistva je vlil pisatelj v svoj spis, smete dobro in ugodno ceniti te kratke vrstice, katere Vam pošiljam ob začetku šolskega leta. Želel sem namreč povedati Vam v tem pismu to, kar najbolj navdaja, oživlja in goni moje srce. Da, zares; kar le morem in smem, to ponujam in dajem svojemu milemu narodu. In izmed naroda mojega — komu bi mogel podarjati svoje srce bolj, kakor tebi, predraga mladina? Človek ne kaže rad svetu tega, kar ljubi; a pové svoja čustva rad onemu, kogar ljubi. Čemu bi torej zakrival in zatajeval srce v tej stvari, zakaj bi ne smel povedati slovenski mladini, da jo iz srca in najudaneje ljubim? Vi, mili prijatelj, ste mi nekaka živa in skupna podoba vse slovenske mladine. Zato pa Vam govorim tako, kakor želim govoriti vsej slovenski mladini.

Cvetoča pomlad — obilna in bogata jesen: zdrava in pridna mladina — srečen in močan narod. Ne morem želeti Slovincem lepše sreče, kakor če jim želim dobro mladino. Iz tega razvidiš, mladina, da je sreča tvojega naroda v tvojih rokah. Sreča družin je tem večja, čim boljši so njeni sinovi in njene hčere; sreča vélike družine jednega ljudstva je tem trdnejša, čim boljša je njegova mladina.

Zlasti se dandanes naša mladina rada vnema za rodoljubje in za vzore. Ob takih prilikah le prerada že sega čez svoje meje in sodi o zrelih možeh, v kolikor delujejo za srečo svojega rodú. Najbolje pa bi ravnali mladi sodniki, ko bi sami sebe utrjevali v dobrih sklepih, zakaj sami bodo mogli storiti še največ za to, česar si želé od drugih. Največkrat se zgodi, da storé za svoj narod najmanj taki mladeniči, ki so nekdanj najostreje sodili in govorili o delovanju odraslih móž.

Pa kaj bi vendar storila naša mladina, da bi pomogla našemu narodu do prave sreče? Govorim seveda o zavedajoči se in napredujoči mladini, o taki, ki umeva, kaj je človek v celem narodu.

Telesa in prirojenih darov ne moremo dati sami sebi, torej mi ni treba govoriti o teh stvaréh. Opomniti pa treba vendar-le, da mora biti slovenska mladina Bogu nad vse hvaležna za darove, zakaj teh ima v obče res obilo. Slišal sem iz ust trdih Nemcev in naših neprijateljev, da imajo Slovenci bogate umske da-

rove. Kar se torej tiče prirodnih zmožnostij, recimo: telesnih moči, zdravja, zunanje postave — mora biti naš narod zadovoljen z Onim, ki mu jih je dal.

A — največji in najlepši darovi so kakor mrtvo seme, ako jih ne porabimo in ne izboljšamo. Darovi so zakladi, kateri nas ali osrečijo ali pa tudi omamijo in onesrečijo. Najdragocenejši so gotovo duševni zakladi. In ti osrečujejo Slovence tem bolj, čim več jih ima; ima pa tudi teh obilo.

Kako veselo je v slovenskih šolah, kjer so otroci bistrega uma in dobrega srca! Kako se topi učitelju srce od veselja, kadar vidi pred seboj mladino, zdravo po telesu in živahno po umu! Taka je naša mladina, kadar je vzgojena modro in skrbno.

Kdor porablja radovoljno in stanovitno prirodne darove, ta je pridn. Ni je kreposti, ki bi nam bila tako potrebna za dušni ali umski napredek, kakor pridnost. Nobena druga ne pomore toliko posameznim ljudem pa tudi celim narodom do sreče, zadovoljnosti in moči, kakor pridnost. Pridnost nam je potrebna vsem, da porabimo in pomnožimo dušne svoje darove. Pridnost je — rekel bi — dušno življenje, lenoba pa je smrt; v pridnosti cvetó in rodé sad naše zmožnosti, v lenobi pa segnijejo.

Česa torej treba naši mladini bolj nego pridnosti, da bo v resnici naša nada, naš ponos, naše veselje? Pridna mladina je kakor dobro obdelana njiva v cvetoči pomladi. Kako hitro raste bilje, kako gosto stoji steblo poleg stebela! Na slabo obdelani njivi se košati plevel — podobaj pregreh, ki se redé in krepé v leni duši.

Če pa vnemamo za pridnost vsakega mladeniča in vsako deklico v obče, naganjajo naše mladeniče in deklice k pridnosti še prav posebni razlogi.

Predno razjasnim te razloge, treba nekaj opomniti. Ko Vam namerjam govoriti o brambi, o telesni in duševni moči, o tekmovanju z drugimi narodi, ni mi v mislih niti trohica sovraštva ali zavisti do drugih narodov, zlasti ne sosedov. Nasprotno: Slovenci se iz srca veselimo napredka, kjerkoli ga vidimo; radujemo se sreče in rasti na polju bližnjikovem, da nam le bližnjik ne dela škode, ne jemlje našega polja. Mi hočemo rasti, bogateti, množiti se sami iz sebe in iz svoje moči. Želimo si le pravičnosti, mirú, slobode: to je geslo naše duševne brambe.

Kakor so manjše živali vedno v nevarnosti, da jih ne zgrabijo in ne pogoltnejo večje, tako

so tudi manjši narodi med večjimi v nevarnosti, da jih ti ne pogoltnejo ali uničijo. Stari Spartanci so se borili z junaškimi Mesenci tako dolgo, da so jih do cela potrli in poteptali. Zgodovina nam našteva celo vrsto malih narodov, katere so večji ali uničili ali pa spojili s seboj. In vendar ima prav tako majhen narod pravico in dolžnost, da živi in raste, kakor velik narod, zakaj oba sta od Boga. Seveda krivica se ne méni za Boga in njegove zakone.

Prav zato pa, ker so iz Boga tudi mali narodi, imajo večji dolžnost pustiti jih vsaj v miru. Saj človek ni žival, ki posluša samo svoj želodec in se opira jedino na svojo moč. Ako večji narodi vendar-le tlačijo in skubijo male, morajo se ti braniti. Braniti se krivice, to dolžnost imamo od Boga, in po prirodi imamo poseben nagon, da se branimo. Najmanjša mušica in najneokretnejši črviček se brani po svoje.

Tudi Slovenci se moramo braniti in sicer moramo braniti vse to, kar imamo od nekdanj, kar je naše, kar je slovenska last. Tu je na prvem mestu naša katoliška vera, vera naših dedov, katero so branili proti Turkom ob enem s svojo zemljo; potem pa tudi naš jezik, naša narodna posebnost, katero hočejo močni sosede od nas odriniti in nam vriniti svoje posebnosti: svoj jezik, svoje šege, svojega duha. Ime „Slovenec“ naj bi se izbrisalo iz zgodovine in zemljepisja; mi sami naj bi pozabili, kaj smo bili nekdanj.

V davnih časih, ko je veljala v vsaki stvari najbolj sila, upognili in zmagali so manjše narode s silo. Tako prebivajo dandanes ob reki Labi Prusi, kateri so bili izprva čisti Slovani z raznimi slovanskimi imeni. Nemci so jih podjarmili in jim dali svoj jezik. Dandanes pa je omika toliko povzdignila Evropo, da imajo narodi izvečine dokaj slobode in da velja kot nekak občni zakon, da so narodi enakopravni, t. j. da imajo jednake pravice. Ker veleva tako jasna pamet, ne morejo se zakonodajalci upirati tej zahtevi. Seveda druga stvar je, ali se veljaki tudi po tem ravnajo. To mišljenje, da so si narodi v omikani in pravični državi enakopravni, je ugodno manjšim narodom, brani jih sile in očitne krivice. Tako smo tudi mi Slovenci v naši mogočni Avstriji po zakonu enakopravni z drugimi narodi.

Hvala božji previdnosti, da čim dalje bolj pojenjuje med ljudstvi kruta sila ali moč pesti, in da dobiva čim dalje več oblasti duševna moč, moč uma, znanja, vede in umetnosti. Trideset milijonov ljudij ima pač večjo moč v pesti in denarju, kakor jeden milijon: nikakor pa ne vselej tudi v glavi in umu. Ogromni stari narodi so se poizgubili, maloštevilni Grki pa so ostali in bodo ostali v spominu vseh časov. Um in znanje se namreč ne

meri po številu in dolgosti, tudi se ne kupi za denar, ampak ima svoje posebne vire, posebne zakone, posebne pomočke in posebne namene. V umu in znanju se lahko tudi mali narodi poskušajo z velikimi, lahko si pridobé celó prvaštvo, samo, če hočejo in vstrajajo. In ker je dandanes duševna in umska moč pred telesno silo, zato stopajo tudi mali narodi med velike in jim stojé lahko kot jednaki na strani, ako namreč kaj znajo, vedó, umevajo in delujejo na duševnem polju.

Slovenci nismo ustvarjeni za to, da bi bili mogočni v zunanjih, državnih ali političnih stvareh; tako nam pravi zgodovina in sedanost. Naša državna moč je v tem, da je močna naša Avstrija; naša krepkost je v soglasju z vzvišenim vladarjem iz z vsemi avstrijskimi narodi. Toda našega duha ne oklepajo tako tesne meje, kakor našo zemljo; naš duh si lahko prisvoji kraljestva vede in umetnosti. In četudi ne v resnici „lahko“, no, prisvoji si jih vendar-le. Tem več časti in cene je v delu, čim večje so težave. Težave nam ne bodo v škodo, ampak v korist, ako smo trdni v svojih namenih in sklepkih.

Važna skrb nam mora biti, da si pridobimo vsaj toliko državnih služeb, kolikor nam jih gre v primeri z našim številom. Če tudi vlada v službah mnogokrat sreča z raznimi svojimi spremljevalkami, vendar ima v obče sposobnost ali duševna moč še več veljave. Če Vas tudi odriva nesreča, če se pa povzdignete sami z lastnim umom, z neumorno pridnostjo in jeklenim značajem, tedaj si pridobite pravo zmago, na katero ste ponosni po pravici.

Kakor za državne, tako se moramo potruditi tudi za deželske in razne zasebne službe, ker so te mnogokrat jako važne za srečo našega ljudstva. Dandanes je po naši deželi vse polno tvornic, kupčijskih zavodov, rudokopov, v katerih je kruha za naše ljudi. A kdo naj ga reže? Domačini domačinom režejo, mislim, najboljšega. Nasprotno pa je znano, koliko škodo imamo, ker je mnogo takih služeb v rokah oseb, ki nas nikakor ne ljubijo.

Omeniti treba raznih „podvzetij“, t. j. naprav, tvornic, delalnic, v katerih se goji obrt v večji meri. V tem oziru smo Slovenci jako na slabem. Zdi se, da nimamo uma za to. Gotovo ga imamo, kakor pričajo nekateri vzgledi, a poguma, zaupanja in jedinstva ni; tudi ni doslednosti in vstrajnosti, ki jedina vodi do uspehov in zmage. Zato mora naša „narodna vzgoja“, da tako rečem, bolj težiti na to stran, nego doslej; pripravljati in vnemati moramo mladino za delo in obrt, če hočemo biti v tem oziru kdaj sami svoji gospodarji. Jako veselo je, da se obrača naša pot v sedanost na bolje.

(Konec.)

